

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку
Стратегії економічного розвитку
Донецької та Луганської областей
на період до 2030 року

Київ 2021

ЗМІСТ

Зміст.....	2
1. Основні цілі Стратегії та її зв'язок з іншими документами державного планування.....	4
1.1. Основні цілі та зміст Стратегії.....	4
1.2. Зв'язок Стратегії з іншими документами державного планування.....	6
2. Характеристика поточного стану довкілля та прогнозні зміни цього стану, якщо Стратегія не буде затверджена	8
2.1. Зміна клімату	8
2.2. Повітря.....	10
2.3. Поверхневі та підземні води.....	13
2.4. Земельні ресурси, ґрунти та надра.....	16
2.5. Поводження з відходами	16
2.6. Природоохоронні території.....	19
2.7. Стан здоров'я населення.....	23
3. Характеристика стану довкілля на територіях, які ймовірно зазнають впливу.....	26
3.1. Ймовірний вплив на зміну клімату.....	28
3.2. Ймовірний вплив на повітря	29
3.3. Ймовірний вплив на поверхневі та підземні води.....	29
3.4. Ймовірний вплив на земельні ресурси та ґрунти.....	30
3.5. Ймовірний вплив на природоохоронні території та об'єкти історико-культурної спадщини	30
3.5. Ймовірний вплив на біологічне різноманіття.....	30
3.7. Ймовірний вплив на соціально-економічні умови	30
3.6. Ймовірний вплив на стан здоров'я населення.....	31
4. Екологічні проблеми та ризики, що стосуються Стратегії.....	32
5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, що стосуються Стратегії та шляхи врахування таких зобов'язань під час підготовки Стратегії.....	35
6. Наслідки для довкілля	38
7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Стратегії	42

7.1. Розробка та впровадження Планів сталої міської мобільності та зменшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел	42
7.2. Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля	42
7.3. Переробка та утилізація промислових та побутових відходів	43
7.4. Адаптація до зміни клімату та пом'якшення наслідків зміни клімату, зменшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел	43
7.5. Підтримка рівня та очищення шахтних вод	44
7.6. Інші заходи	45
7.7. Заходи, що запропоновані за результатами проведення CEO	45
8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив	47
9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Стратегії для довкілля	51
10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля	53
11. Резюме нетехнічного характеру	54
Посилання	56

1. ОСНОВНІ ЦІЛІ СТРАТЕГІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ

1.1. Основні цілі та зміст Стратегії

Відновлення територіальної цілісності країни, деокупація та реінтеграція тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях є одною з ключових стратегічних задач, що стоїть перед Україною в найближчі роки.

Розбудова нової сучасної конкурентоспроможної економіки на сході країни та створення додаткового поштовху для розвитку Донецької та Луганської областей є передумовою для поступової реінтеграції тимчасово окупованих територій до єдиного конституційного простору України. Основою безпечної реінтеграції має стати безпека та добробут кожної людини, що проживає в регіоні, створення умов, що забезпечать нові можливості для розвитку, комфортного та стабільного проживання в регіоні з чистим повітрям, високим рівнем освіти, соціального та медичного забезпечення тощо, що і є головною метою Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року.

Донецька та Луганська області мають стати територією для реалізації особливих економіко-правових умов з комплексного впровадження системи управління та організації економічних процесів, які у подальшому можуть бути масштабовані на всю територію України.

Запровадження особливих умов передбачатиме формування територій пріоритетного розвитку, державне стимулювання розроблення і впровадження нових моделей економічного розвитку, що слугуватимуть об'єднуючим механізмом, основою якого є проста і зрозуміла логіка – розвиток громад з метою створення комфортних умов для громадян та підвищення їх добробуту, в тому числі за рахунок покращення стану довкілля цих територій.

Основними підходами до економічного розвитку Донецької та Луганської областей є:

- реалізація Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 року № 1660 (далі – Концепція), дія якої поширюється на території Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, з можливістю подальшого масштабування економічної системи на тимчасово окуповані території після їх реінтеграції в єдиний конституційний простір України;
- врахування вимог міжнародних зобов'язань України, зокрема Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, інших нормативно-правових актів з питань європейської та євроатлантичної

інтеграції, Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі від 5 лютого 2008 р., угод про зону вільної торгівлі;

- врахування вектору сталого розвитку Донецької та Луганської областей відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. №722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»;
- реалізація підходів, закріплених в «Національній економічній стратегії на період до 2030 року», а саме – впровадження пілотного режиму стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на територіях Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі.

Зважаючи на ключову роль виробництва у генеруванні попиту на інновації, акцент на виробничій сфері матиме вирішальне значення у відновленні економіки Донецької та Луганської областей. Саме тут будуть сформовані території пріоритетного розвитку, промислові, агровиробничі, інфраструктурні та туристичні кластери, інноваційні центри. Пріоритетним стане широке використання ідеології партнерства держави та бізнесу як організаційно-економічної рамкової основи побудови інвестиційної моделі взаємовідносин держави, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Для цього в найкоротший термін буде сформовано пул промислових, будівельних, логістичних, транспортних, інжинірингових, фінансових пропозицій, що можуть генерувати комплексне рішення для відновлення і модернізації Донецької та Луганської областей.

Через ризик нової ескалації збройної агресії Російської Федерації у регіон спостерігаються складності із залученням приватних іноземних інвестицій, банківського кредитування, спостерігається міграція молоді та фахівців тощо.

Ситуація потребує комплексного і потужного реагування: на сході країни потрібно розбудувати нову сучасну конкурентоспроможну економіку, надавши додаткового поштовху для розвитку Донецької та Луганської областей.

З огляду на ключову спрямованість Стратегії на підвищення добробуту та безпеки людей та розвиток громад, її візією є «Донеччина та Луганщина – регіони з комфортними та безпечними умовами життя та розвитку людей. Прогресивний, заможний та привабливий край, що спирається на потужний та інноваційний промисловий та аграрний комплекси, на засадах ефективного управління, збалансованого природокористування та безпечної реінтеграції. Спільнота вмотивованих людей, ефективних партнерств та нових можливостей».

Стратегія складається з наступних частин:

- Загальні положення;
- Аналіз проблем та перспектив соціально-економічного розвитку регіону;
- Стратегічні цілі, очікувані результати та інструменти їх реалізації;
- Інституційна система управління.

Заходи, запропоновані у Стратегії, відповідають на виклики та сприяють вирішенню проблем регіону, що мають комплексний характер, тож частина заходів Стратегії сприятимуть вирішенню одразу кількох задач. Тому розподіл заходів на сектори може не збігатися із секторальною класифікацією проблем, а покликаний визначити основні напрямки подальшого впровадження.

Загальнодержавні ініціативи (спрощення регулювання, макростійкість, судова реформа, запобігання зміні клімату та адаптація до його зміни, зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря тощо) не мають дублюватися суто регіональними ініціативами, але регіональні ініціативи можуть передбачати пілотні проекти, особливі умови або зняття певних обмежень, що дискримінують суб'єктів областей. Зважаючи на діагностовані проблеми та виклики, стратегічними цілями є такі:

- підвищення якості життя населення на територіях Донецької та Луганської областей;
- створення в регіоні сприятливого бізнес-клімату, який стимулюватиме інвестиції та розвиток малого та середнього підприємництва;
- розвиток ланцюжків вартості, міжнародної торгівлі, виробництва та експорту;
- розвиток сучасного сільського господарства та переробної промисловості;
- забезпечення енергетичних ресурсів, необхідних для розвитку регіону;
- забезпечення транспортної інфраструктурної мережі, необхідної для розвитку регіону;
- зниження безробіття та підвищення гнучкості ринку праці;
- запобігання екологічним лихам та покращення стану довкілля в регіоні.

Кожна із цих цілей включає конкретні заходи, що базуються на вирішенні проблем та розширенні вузьких місць регіону, а також на використанні його сильних сторін. Заходи Стратегії мають територіальний принцип і можуть стосуватися громад, прилеглих до лінії розмежування, територій індустріальних парків або ж всієї території Донецької та Луганської областей.

1.2. Зв'язок Стратегії з іншими документами державного планування

Стратегію розроблено на підставі пункту 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року №1660-р «Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей», та на виконання пункту 65 плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 року №276-р щодо реалізації Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей.

Стратегія розроблена з урахуванням:

- вектору сталого розвитку Донецької та Луганської областей відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. №722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»;
- підходів, закріплених в Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року №179, а саме – впровадження пілотного режиму стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на територіях Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі;
- підходів, закріплених в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року №695;
- положень Закону України про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року;
- положень Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2017 року №932-р;
- положень Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року №820-р;
- положень Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року №271-р;
- положень Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року;
- положень Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки.

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРОГНОЗНІ ЗМІНИ ЦЬОГО СТАНУ, ЯКЩО СТРАТЕГІЯ НЕ БУДЕ ЗАТВЕРДЖЕНА

2.1. Зміна клімату

Клімат Донецької та Луганської областей є помірно континентальний з помітно вираженими посушливо-суховійними явищами та формується під впливом порівняно великої кількості сонячної радіації, домінування континентального повітря помірних широт характеризується доволі спекотним літом із посухою та помірно холодною зимою із нестійким сніговим покривом.

Середня температура в липні складає 23-24°C у Донецькій області та 21-22°C у Луганській області та -5 та -7°C відповідно у січні. Максимальна температура в регіоні влітку сягає 38-40°C, а мінімальна – в окремі зими – до -40°C.

Атмосферні опади випадають в основному у вигляді дощу та розділяються у часі дуже нерівномірно. За рік у середньому випадає до 500 мм опадів. Максимальна потужність снігового покриву у регіоні складає 15-20 см, а в окремі зими сніговий покрив відсутній. Середньо багаторічне промерзання ґрунту складає 0,5-0,7 м.

Майже весь літній період у регіоні спостерігалась спека та дефіцит опадів, що призводить до високої пожежної небезпеки. Серед несприятливих кліматичних явищ слід виділити зимову відлигу, ожеледицю, промерзання ґрунту, весняні заморожування, сухі східні вітри, град і часті тумани [12,13,14,15,16,17].

В цілому за останні роки в Донецькій та Луганській областях зменшується загальний рівень викидів парникових газів. Наприклад, викиди діоксиду вуглецю з 2014 р. по 2019 р. зменшилися з 42,4 млн. т до 23,5 млн. т у Донецькій області та з 15,9 млн. т до 2,4 млн. т у Луганській області [1] (рис. 2.1), а викиди метану згідно з формами державного статистичного спостереження № 2-ТП (повітря)(річна) «Звіт про викиди забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів» з 2017 р. по 2019 р. зменшилися з 167 тис. т до 133 тис. т у Донецькій області та з 2,4 тис. т до 2 тис. т у Луганській області (рис. 2.2). Ця тенденція пов'язана в першу чергу із падінням промислового та сільськогосподарського виробництва через збройну агресію Російської Федерації на сході України.

Також через пандемію коронавірусу та спад промислового виробництва в Донецькій та Луганській областях прогнозується зменшення викидів парникових газів у 2020 році. У 2021 року через підвищення цін та відновлення світового попиту на метал та будівельні матеріали та, як наслідок, підвищення промислового виробництва, викиди парникових газів в Донецькій та Луганській областях будуть мати тенденцію до зростання.

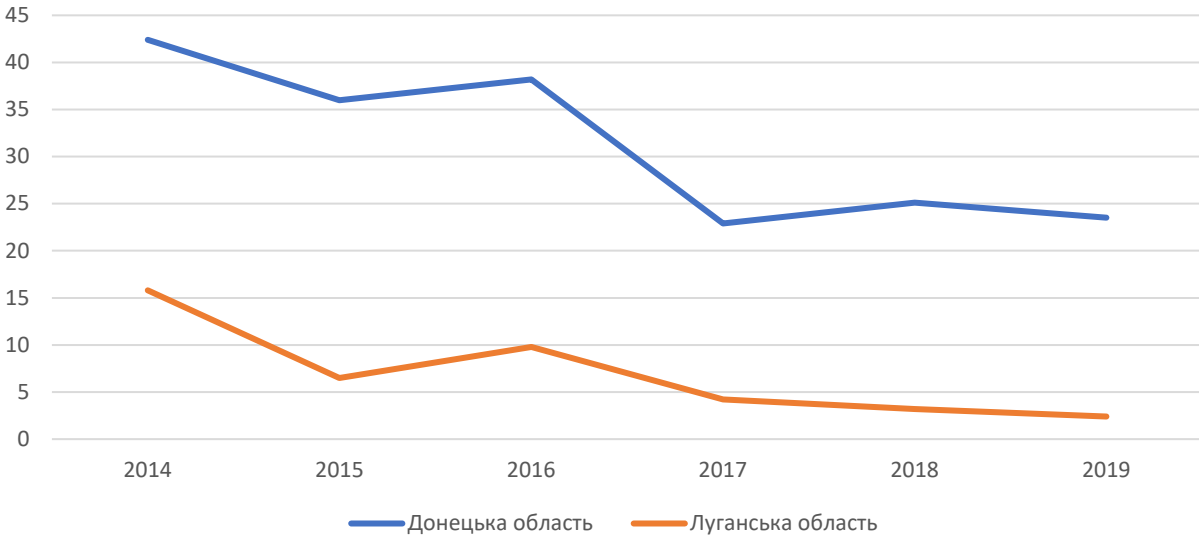

Рис. 2.1. - Викиди діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел в Донецькій та Луганській області, млн. т

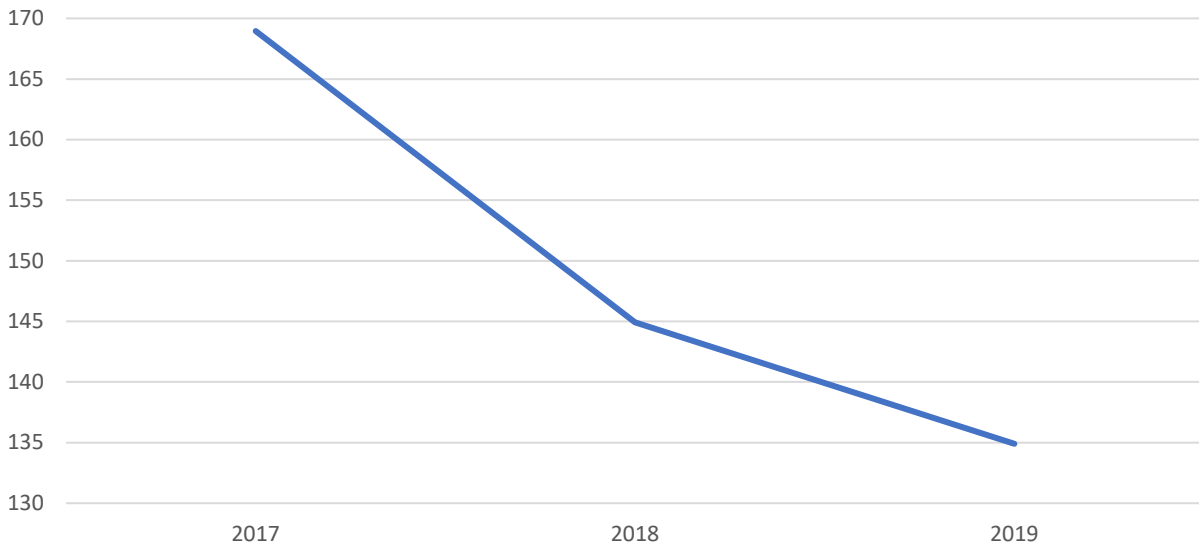

Рис. 2.2. - Викиди метану від стаціонарних джерел разом в Донецькій та Луганській області, тис. т

Загальний рівень валового регіонального продукту в розрахунку на 1 т викидів діоксиду вуглецю з 2014 р. по 2018 р. збільшився з 2 тис. грн до 11 тис. грн у Луганській області та з 2,98 тис. грн. до 7,7 тис. грн. у Донецькій області [1,2] (рис. 2.3), що є позитивною тенденцією.

Однак, цей рівень є значно меншим середньоукраїнського рівня, який станом на 2018 рік складав 28,2 тис. грн., що свідчить про використання застарілих технологій, в першу чергу в енергетиці та металургії.

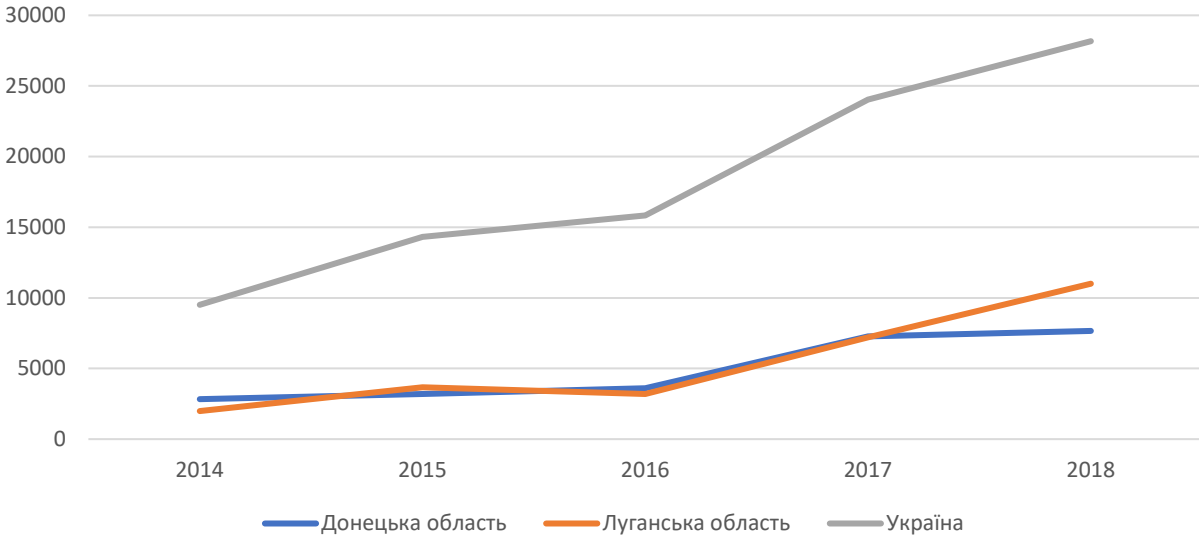

Рис. 2.3. - Валовий регіональний продукт, грн. на 1 т викидів діоксиду вуглецю

2.2. Повітря

Забруднення атмосферного повітря шкідливими речовинами негативно впливає на здоров'я населення та екосистеми регіону. За даними Державної служби статистики України [1] на частку Донецької та Луганської областей у 2019 році припадало 33% від загальної кількості викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел в Україні, що складає 810,8 тис. т.

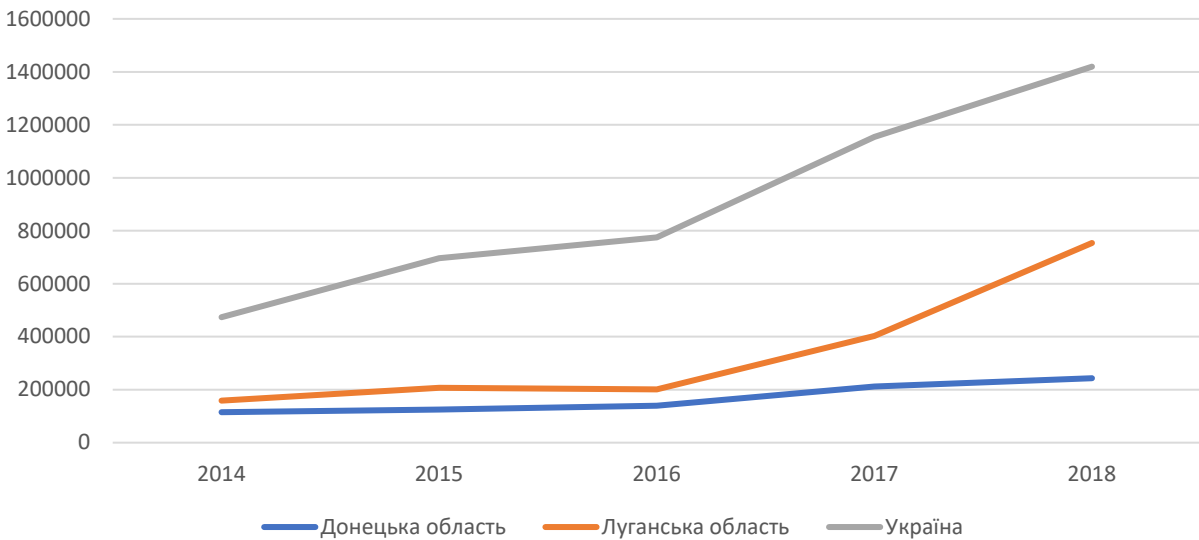

Рис. 2.4. - Валовий регіональний продукт, грн. на 1 т викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел

В той же час, загальний рівень валового регіонального продукту в розрахунку на 1 т викидів забруднюючих речовин залишається значно меншим за середньоукраїнський рівень [1,2] (рис. 2.4), що свідчить про використання застарілих технологій в енергетиці, промислових процесах та використанні продукції, сільському господарстві та поводженні з відходами.

Основними забруднювачами атмосфери в регіоні, що забезпечують більшість валових викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел є коксохімічні підприємства, ТЕС та ТЕЦ, металургійні заводи, шахти та інші гірничодобувні підприємства.

З 2014 року спостерігається тенденція зменшення валових викидів шкідливих речовин в регіоні, що пов'язане з наслідками бойових дій на сході України та зміною структури експорту та виробництва промислової продукції [1] (рис. 2.5). Однак, рівень забруднення атмосферного повітря в промислових містах Донбасу залишається високим.

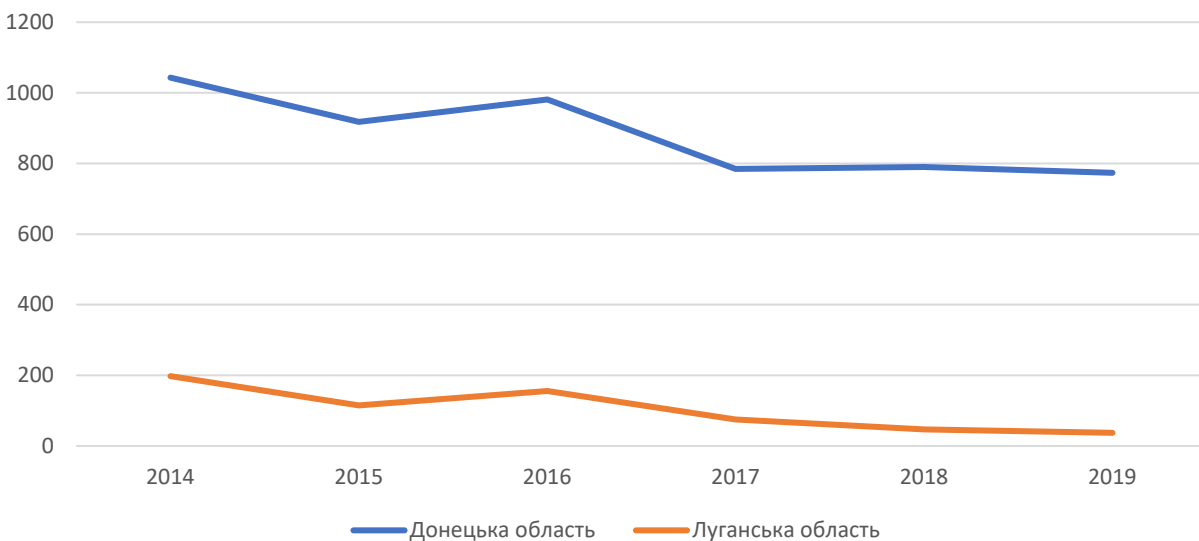

Рис. 2.5. – Валові викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в Донецькій та Луганській області, тис. т

У структурі викидів забруднюючих речовин [1] (рис. 2.6) найбільша питома вага припадає на оксид вуглецю, сполуки сірки, пил та оксиди азоту.

В Донецькій та Луганській області зосереджені важливі транспортні вузли – області розташовані на перетині великих залізничних магістралей і автомобільних доріг, що забезпечують транспортний зв'язок Донбасу з іншими регіонами України та світу. Разом з цим, велика концентрація транспорту суттєво погіршує якість атмосферного повітря в містах Донецької та Луганської області. Так, в 2019 році загальні викиди від пересувних джерел в Донецькій та Луганській областях на територіях підконтрольних Україні склали 5% від загальних викидів в Україні [1] (рис. 2.7).

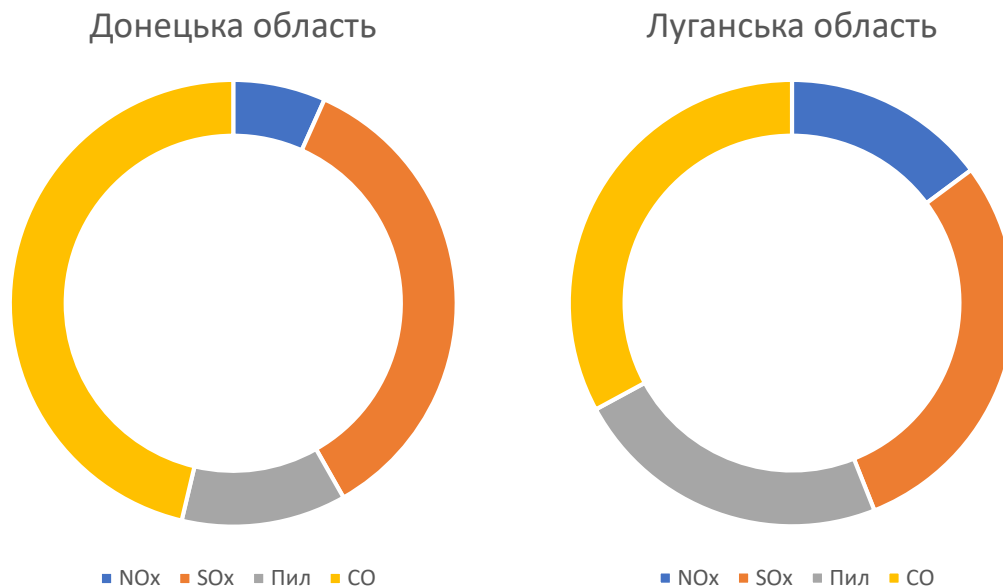

Рис. 2.6. – Структура викидів забруднюючих речовин в Донецькій та Луганській областях

Разом з тим, показник валового регіонального продукту на тону викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел в Донецькій області підвищується та складає 3,5 млн. грн. станом на 2018 рік, що є позитивною тенденцією. В Луганській області цей показник трохи нижче середньоукраїнського рівня (2,2 млн. грн.) та складає 2,1 млн. грн. (рис. 2.8).

В регіоні пріоритетними речовинами, що забруднюють атмосферне повітря та негативно впливають на здоров'я населення, особливо в великих населених пунктах, є пил, діоксид азоту, діоксид сірки, оксид вуглецю, метали та їх сполуки, бенз(а)пірен.

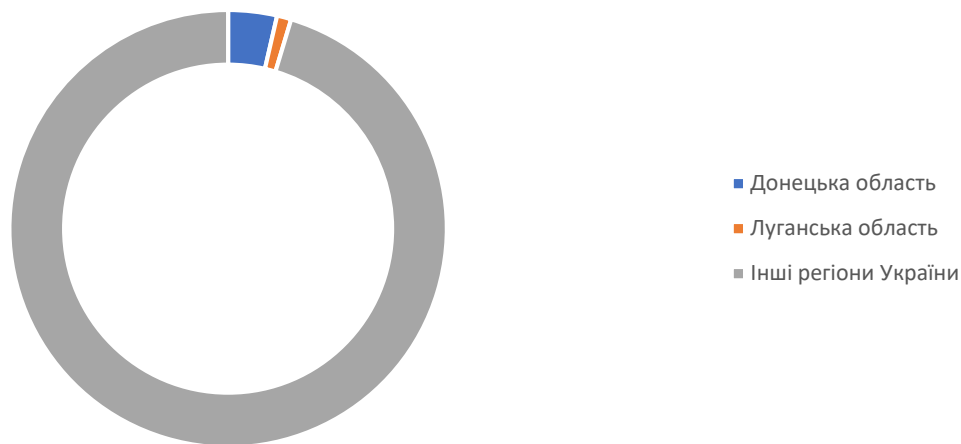

Рис. 2.7. - Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від пересувних джерел у 2019 році

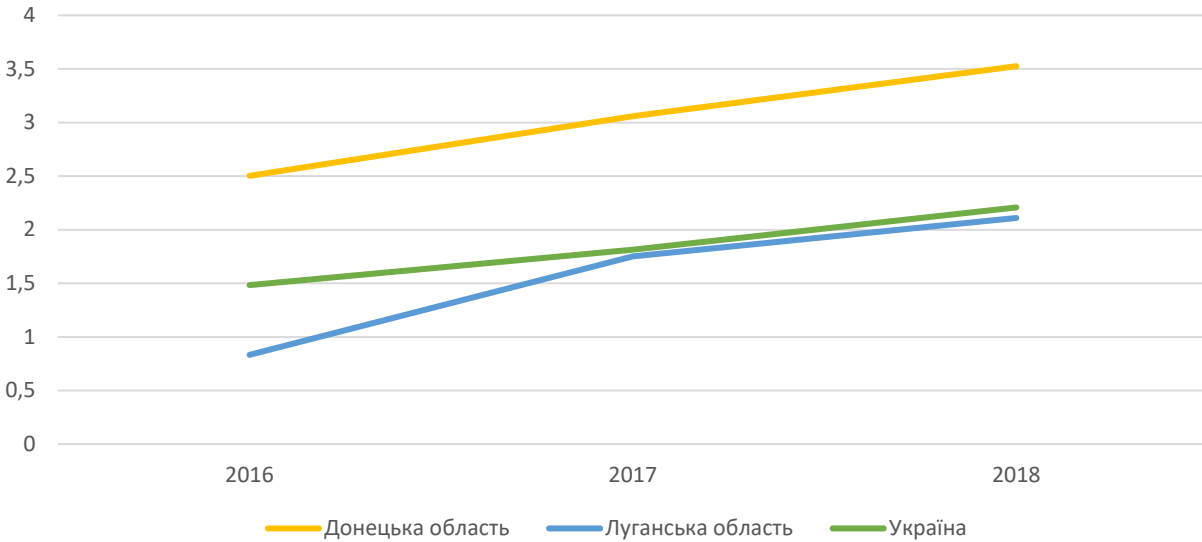

Рис. 2.8. - Валовий регіональний продукт, млн. грн. на 1 т викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел

Найбільше забруднення атмосферного повітря фіксується в тих містах регіону, де розташовані великі промислові підприємства та спостерігається значна концентрація транспорту, а саме, в Маріуполі, Краматорську, Слов'янську в Донецькій області, Северодонецьку, Лисичанську та Рубіжному в Луганській області.

2.3. Поверхневі та підземні води

Донбас є одним з найменш забезпечених прісною водою регіонів України. Забір води з природних водних об'єктів на потреби промисловості, сільського господарства та населення значно відрізняється в Донецькій та Луганській областях та складає відповідно 16,1% та 0,9% від загального забору води в Україні [1] (рис. 2.9).

Разом з тим, через пошкодження водоводів внаслідок збройної агресії Російської Федерації на сході України, зношеність та неефективність інфраструктури водопостачання тощо в регіоні існує проблема втрати води при транспортуванні [1] (рис. 2.10).

В Донецькій області втрати води при транспортуванні дещо зменшуються з 2015 року та складають 17,7% від використаної води станом на 2019 рік, при середньоукраїнському рівні близько 15%. В Луганській області, навпаки, спостерігається тенденція збільшення втрат води при транспортуванні, яка станом на 2019 рік складає 25%. Така ситуація призводить до нераціонального використання та збільшення енергоємності споживання водних ресурсів.

Сформовані в регіоні за два століття галузі промисловості характеризуються значним водоспоживанням, тому існує гостра проблема забруднення водних ресурсів і пов'язаний з цим дефіцит якісних вод для господарсько-питного водопостачання населення, сільського господарства, переробної промисловості тощо. В сучасних умовах режим

практично всіх річок регіону змінений за рахунок створення штучних водойм - ставків і водосховищ.

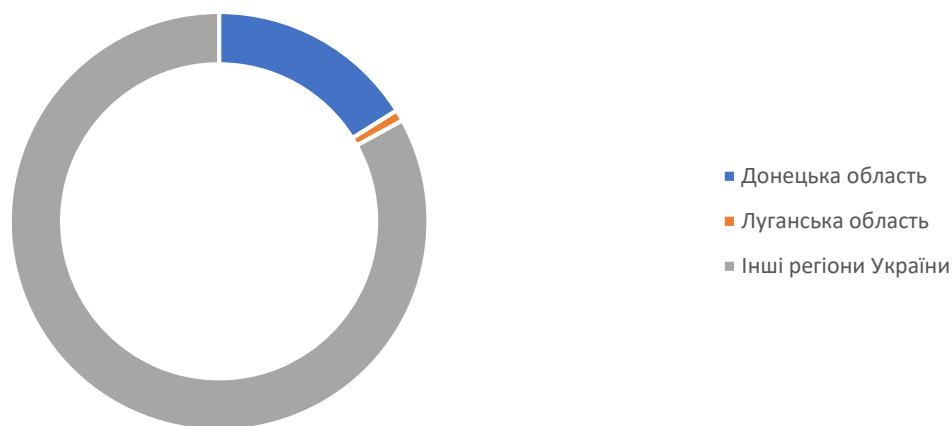

Рис. 2.9. - Забір води з природних водних об'єктів в 2019 році

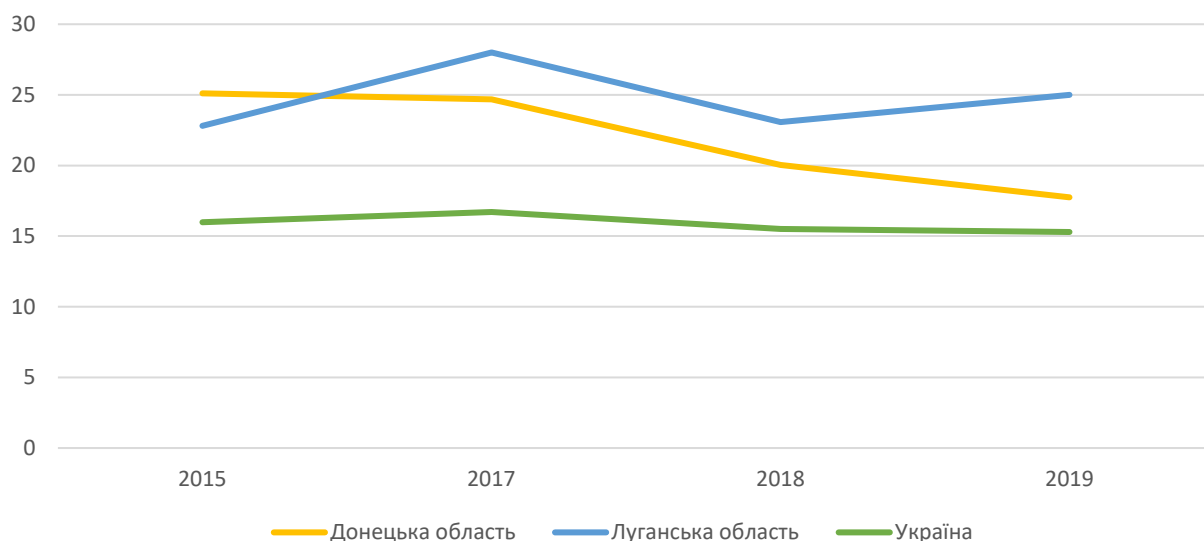

Рис. 2.10. - Відсоток втрат води при транспортуванні від обсягу використаної води

Побутове споживання води в розрахунку на одну особу з 2015 р. по 2019 р. збільшилося з 25,9 м³ до 29,9 м³ у Луганській області та з 217,7 м³ до 301,5 м³ у Донецькій області, тож інтенсивність використання водних ресурсів в регіоні залишається однією з найвищих в Україні.

Загальне водовідведення в поверхневі водні об'єкти у 2019 р. в порівнянні з 2015 р. зменшилось в Луганській області на 50% та збільшилось в Донецькій області на 36% та склало 41 та 1148 млн. м³ відповідно. При цьому, за цей період обсяги скидання забруднених стічних вод скоротилися в 4,5 рази в Луганській області та 5,5 рази в Донецькій області, що пов'язано з падінням промислового виробництва через наслідки

бойових дій на сході України та зміну структури експорту промислової продукції. Разом з тим, в регіоні спостерігається тенденція збільшення загального забору води з природних водних об'єктів та тенденція збільшення використання свіжої води [1] (рис. 2.11-2.12)

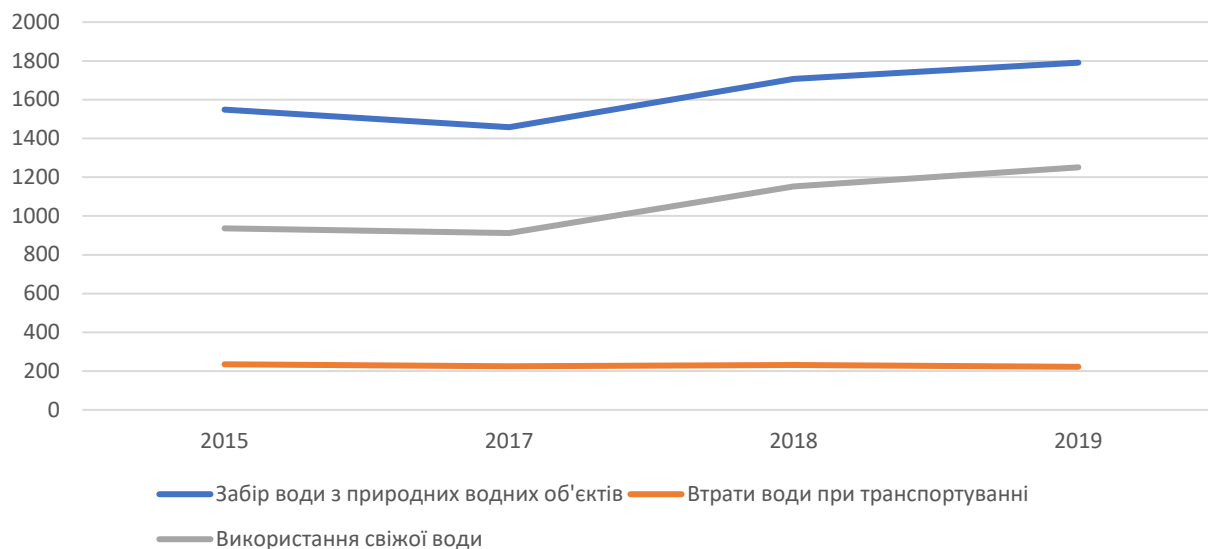

Рис 2.11. - Використання водних ресурсів в Донецькій області

Разом зі стічними водами у водойми регіону надходить значна кількість забруднюючих речовин. У 2019 році в Донецькій та Луганській областях було скинуто 19,8 т нафтопродуктів, 40,4 т заліза, 558,4 т фосфатів. У воді практично всіх річок області спостерігається підвищений вміст солей.

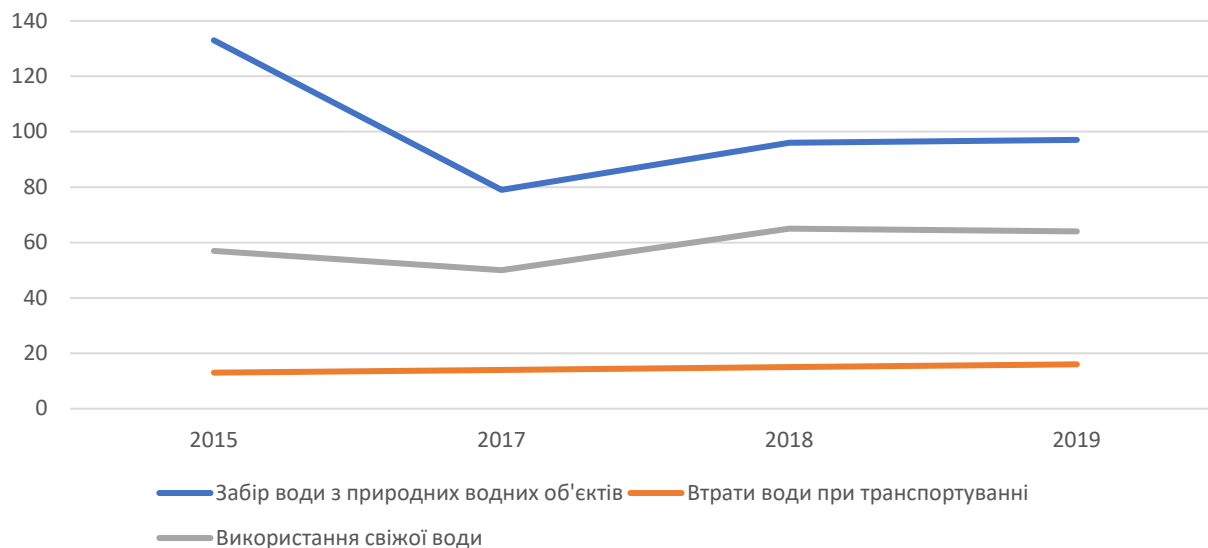

Рис. 2.12. - Використання водних ресурсів в Луганській області

Основними забруднювачами поверхневих вод регіону є сульфати і біогенні речовини (сполуки азоту та фосфору), а також інші органічні забруднювачі. Вміст в поверхневих водах специфічних речовин токсичної дії (важкі метали, нафтопродукти, феноли, синтетичні поверхнево-активні речовини) в більшості водойм не є критичним. Екологічну ситуацію із забрудненням водних об'єктів слід характеризувати як складну, що вимагає розробки і застосування комплексу заходів щодо поліпшення екологічного стану річок і водойм області згідно з вимогами Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 р. «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики».

2.4. Земельні ресурси, ґрунти та надра

Сучасний екологічний стан земель та ґрунтів регіону формувався під впливом містобудівного та індустріального розвитку, а також в результаті сільськогосподарської діяльності. Протягом десятків років території, зайняті містами, промисловими зонами і сільгоспугіддями, збільшувалися, а площа природного ґрунтового-рослинного покриву поступово скорочувалася.

Для ґрунтів великих міст регіону характерні забрудненість важкими металами і нафтопродуктами, порушення кислотно-лужного балансу і фізікомеханічних властивостей (зниження вологості, підвищення твердості тощо), наявність включень будівельного і побутового сміття, низький вміст поживних елементів, що пов'язано з інтенсивним техногенним навантаженням. Все це веде до погіршення санітарно гігієнічних, екологічних та біосферних функцій міських ландшафтів.

У структурі земельного фонду Донецької області (26,5 млн га, або майже 4,4% площі України) переважають сільськогосподарські угіддя, на територію регіону (разом із тимчасово окупованою територією) припадає 2,0 млн га сільськогосподарських угідь (майже 5% сільськогосподарських угідь України), з яких 91% – це високородючі ґрунти. Майже такі самі показники має й Луганська область, при цьому більшість земель (73,3%) використовується у сільськогосподарському виробництві.

Територія Донецької та Луганської областей має значні запаси природних ресурсів, що сприяли зародженню та швидкому розвитку промисловості в регіоні. За обліком запасів корисних копалин регіону, майже половина припадає на паливно-енергетичну сировину (кам'яне вугілля, метан вугільних родовищ, газ вільний). Друге місце належить неметалічним корисним копалинам, зокрема будівельній, гірничо-хімічній, нерудній сировині для металургії тощо. Останнім часом в Донецькій та Луганській областях спостерігається тенденція зменшення використання корисних копалин.

2.5. Поводження з відходами

У Донецькій та Луганській областях станом на 2010 рік було зосереджено близько 24% відходів країни. Без урахування територій, невідконтрольних уряду України, загальний

обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації у місцях видалення відходів в регіоні у 2019 році складав 6,3% від занальноукраїнського показника.

За даними Державної служби статистики України [1] валовий регіональний продукт на тону утворених відходів в Донецькій області дещо збільшується з 2014 року та складає 8 тис. грн. станом на 2018 рік. В Луганській області валовий регіональний продукт на тону утворених відходів значно збільшився з 2016 року та станом на 2018 рік складає 63 тис. грн., що значно перевищує середньоукраїнський показник та пов'язане з різким зменшенням утворення відходів в першу чергу у гірничодобувній галузі промисловості (рис. 2.13).

У Луганській області останнім часом спостерігається тенденція зниження обсягів утворення відходів з 3,5 млн. т в 2014 р. до 443 тис. т в 2019 р. (рис. 2.14). У Донецькій області – навпаки спостерігається тенденція збільшення обсягів утворення відходів з 18 млн. т в 2014 р. до 26,4 млн. т в 2019 р. (рис. 2.15). Негативною тенденцією є зменшення обсягу утилізації відходів в Донецькій та Луганській області, в Луганській області цей показник знизився з 58,7% у 2014 році до 9,5% у 2019 р.

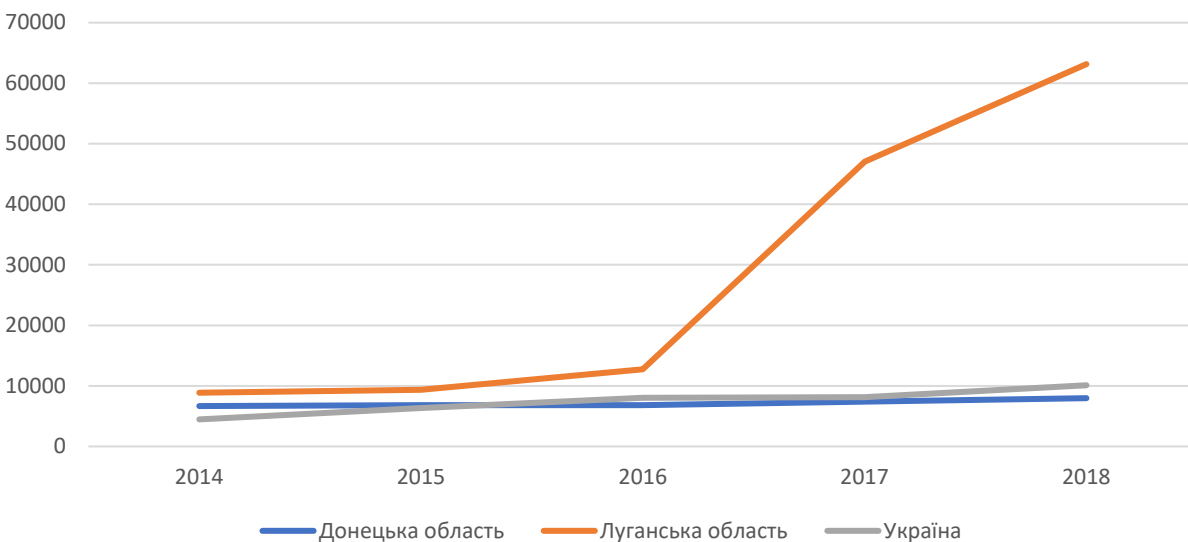

Рис. 2.13. - Валовий регіональний продукт, грн. на 1 т утворених відходів

Згідно статистичної звітності в 2019 році було зібрано 710,8 тис. т, видалено в спеціально відведених місцях та об'єктах 454,9 тис. т, а утилізовано всього 21,4 т побутових відходів в Донецькій області. В Луганській області було зібрано 150,7 тис. т, видалено в спеціально відведених місцях та об'єктах 150,4 тис. т та спалено лише 0,5 т побутових відходів.

В регіоні практично відсутні потужності для знешкодження та утилізації небезпечних відходів, а також полігони для складування відходів, обладнані з урахуванням сучасних вимог екологічної безпеки. Рішення багатьох проблем поводження з відходами ускладнює

відсутність в Україні протягом тривалого часу узгодженої законодавчої і нормативно-методичної бази в сфері поводження з відходами.

Рис. 2.14. - Утворення та поводження з відходами в Луганській області

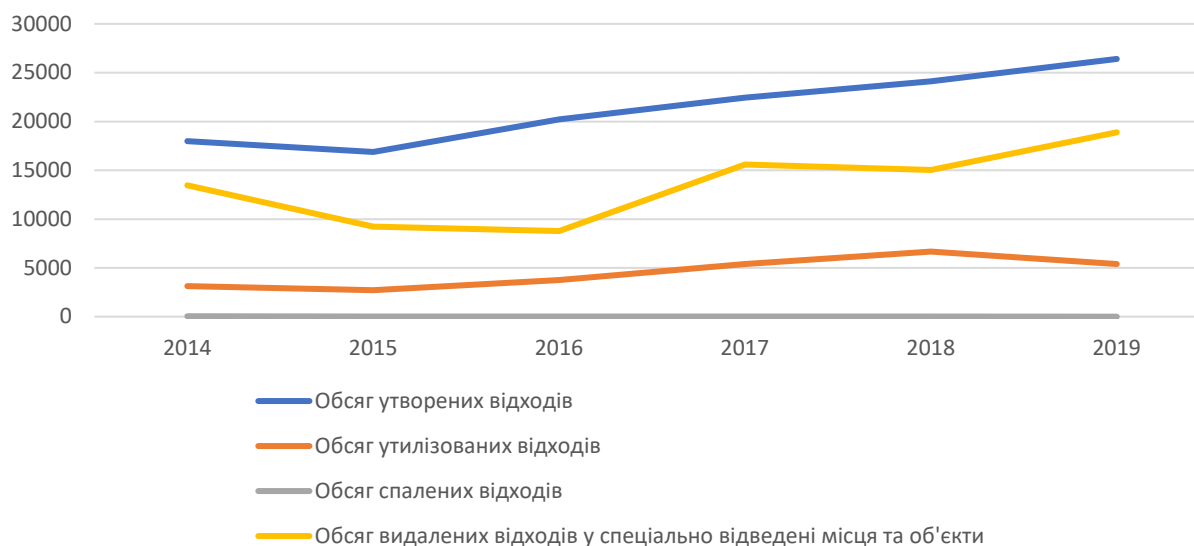

Рис. 2.15. - Утворення та поводження з відходами в Донецькій області

Основними виробниками промислових відходів в регіоні є вугільна, гірничодобувна і металургійна галузі промисловості, а також енергетика. У металургії утворення відходів визначається високою питомою вагою в структурі виробництва технологічних процесів першої переробки та використанням доменної технології виробництва сталі.

В регіоні розміщені численні шламонакопичувачі вуглезбагачувальних, хімічних і коксохімічних виробництв, золівідвали теплових електростанцій, відвали розкривних

порід і ін. Промислові майданчики ряду ліквідованих підприємств також є звалищами промислових відходів.

За останні 20 років спостерігається тенденція збільшення утворення побутових відходів, що пов'язане зі змінами в способі споживання населення. Основна частка утворення побутових відходів припадає на харчові відходи і відсів (в тому числі золу від пічного опалення), а також пластмасу, скло та папір. Вологість харчових відходів коливається від 60-70% взимку до 80-85% восени. Міські відходи на 30-50% складаються з горючих матеріалів і на 20-40% - з негорючого баласту: металу, скла, кераміки. З роками побутові відходи містять у собі все більше екологічно небезпечних компонентів, як, наприклад, відпрацьовані хімічні джерела струму та електронні відходи, тара від засобів побутової хімії, залишки пестицидів, фарб та інше.

Полігони побутових відходів в регіоні здебільшого не оснащені спеціалізованим обладнанням для сортування, спалювання, брикетування, зважування тощо. Розвиток міст і селищ регіону, де на обмежених територіях зосереджена велика кількість населення і центри активної господарської діяльності, перетворило санітарну очистку в найактуальнішу з екологічної точки зору проблему міського господарства.

2.6. Природоохоронні території

Природно-заповідний фонд Донецької області станом на початок 2020 року має у своєму складі 173 території та об'єкти загальною площею 99996,65 га, а природно-заповідний фонд Луганської області - 203 території та об'єкти площею 94102,3762 га [12,15].

Станом на 2021 рік частина об'єктів ПЗФ продовжує залишатись на територіях, що тимчасово не контролюється українською владою, в тому числі Донецький ботанічний сад, РЛП «Донецький кряж», «Зуївський», частина НПП «Меотида» в Донецькій області, окремі ділянки Українського степового природного заповідника та ще 64 територій та об'єктів природно-заповідного фонду в Луганській області.

В цілому, в результаті агресії Російської Федерації на сході України майже третина природоохоронних територій опинилася за лінією розмежування, 78 заповідників, заказників, природних і ландшафтних парків та інших природоохоронних об'єктів у Донецькій та Луганській областях постраждали від пожеж, викликаних бойовими діями або через будівництво фортифікаційних споруд, вибухи боєприпасів та маневри військової техніки, незаконний видобуток природних ресурсів тощо.

Через бойові дії постраждали національні природні парки «Меотида» та «Святі гори», відділення Українського степового заповідника «Хомутовський степ», «Кальміуське» та «Крейдова флора», численні регіональні ландшафтні парки [3,4] (рис. 2.16).

В Донецькій області знаходяться два водно-болотних угіддя міжнародного значення: «Затока Білосарайська та коса Білосарайська» (площа 2000 га) та «Затока Крива та коса Крива» (площа 1400 га), які розташовані на узбережжі Азовського моря в межах

національного природного парку «Меотида». В Луганській області водно-болотні угіддя, яким надано статус водно-болотних угідь міжнародного значення відсутні.

Згідно Закону України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29 жовтня 1996 року №436/96, Україна стала Договірною Стороною Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, започаткованої в м. Берн (Швейцарія) 19 вересня 1979 року (Бернська конвенція). Ця Конвенція має на меті охорону дикої флори та фауни і їхніх природних середовищ існування (оселищ).

Рис. 16 – Схема територій природно-заповідного фонду Донецької та Луганської області та території, що постраждали внаслідок бойових дій

Особлива увага приділяється видам, яким загрожує зникнення, та вразливим видам, включаючи мігруючі види. З метою виконання Бернської конвенції Постійний комітет Конвенції прийняв кілька резолюцій і рекомендацій, які заклали основу для створення Смарагдової мережі. Смарагдова мережа складається з територій особливого природоохоронного значення – смарагдових об'єктів, які представлені територіями, на яких зростають види рослин, мешкають, або тимчасово перебувають види тварин та знаходяться оселища (біотопи), що охороняються Бернською конвенцією.

Території особливого природоохоронного інтересу (території Смарагдової мережі, які затверджені Постійним комітетом Бернської Конвенції) в Донецькій області складаються з наступних об'єктів:

- Український степовий природний заповідник (3355,00 га);
- Національний природний парк «Святі Гори» (43437,00 га);
- Регіональний ландшафтний парк «Донецький кряж» (7451,00 га);
- Регіональний ландшафтний парк «Клебан-Бик» (2912,00 га);
- Національний природний парк «Меотида» (22199,00 га);
- Ботанічний заказник місцевого значення «Пристенське» (358,00 га);
- «Никанорівський» (652,00 га);
- «Великоанадольський» (2672,00 га);
- «Червонооскільське водосховище» (10082,00 га);
- «Грабова балка» (1905,00 га);
- «Дібрівський» (4481,00 га);
- «Різниківський» (547,00 га);
- «Мілова» (2211,70 га);
- «Олександрівські озера» (14843,39 га – на території області, 15200,90 га - всього);
- «Білокузминівське» (2241,70 га);
- «Долина річки Кальміус» (40142,90 га);
- «Каяло-Бердянський» (452,00 га на території області, 12681,30 га - всього).

Території особливого природоохоронного інтересу в Луганській області складаються з наступних об'єктів:

- Луганський природний заповідник (5403,02 га);
- Регіональний ландшафтний парк «Біловодський» (14011,0 га);
- Національний природний парк «Кремінські ліси» (7269 га);
- Ботанічний заказник «Крейдяні відслонення» (30 га);
- Ботанічний заказник «Крейдяні скелі» (97,1884 га);
- Ландшафтний заказник «Донцівський» (298,8955 га);
- Ландшафтний заказник «Балакирівський» (204,0388 га);
- Ботанічний заказник місцевого значення «Новорозсошанський» (135,3576 га);

- Ландшафтний заказник «Кам'янський» (515,4626 га);
- Ботанічна пам'ятка природи «Новобіла» (2407,1 га);
- Геологічна пам'ятка природи «Осинівські піщаники» (5,0 га);
- Іхтіологічний заказник місцевого значення «Айдарський-1» (192 га);
- Іхтіологічний заказник місцевого значення «Айдарський-2» (158,4 га);
- Ландшафтний заказник місцевого значення «Штормівський» (219,3023 га);
- Лісовий заказник місцевого значення «Передільський» (126,5 га);
- Заказник загальнозоологічний місцевого значення «Лісова перлина» (3174 га);
- Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення «Осинівська» (116,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Зуєв ліс» (47,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Московське» (104,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Луг» (117,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Огидне» (71,0 га);
- Заказник ландшафтний місцевого значення «Нижній суходіл» (141,2 га);
- Лісовий заказник місцевого значення «Мінаєвська діброва» (359,3188 га);
- Ландшафтний заказник місцевого значення «Шарів кут» (732 га);
- Заказник ботанічний місцевого значення «Піщаний» (120 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Піщане» (98,0 га);
- Заказник загальнозоологічний місцевого значення «Піщаний» (2205 га);
- Заказник загальнозоологічний місцевого значення «Острів» (1,2 га);
- Іхтіологічний заказник місцевого значення «Донецький» (247 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Шамраєва дача» (879,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Капітанівський ліс» (542,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Горіхове» (41,0 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Біляєвське» (176,5 га);
- Заповідне урочище місцевого значення «Ольшаник» (15,4 га);
- Заказник ботанічний місцевого значення «Серебрянський» (107,1 га);
- Заказник загальнозоологічний місцевого значення «Жеребець» (55 га);
- Комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Айдарська тераса» (100 га);
- Лісовий заказник місцевого значення «Айдарська тераса» (92 га);
- Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення «Співаківська» (58,74 га);
- Пам'ятка природи комплексна місцевого значення «Бутківський терасний парк» (18,2 га);
- Лісовий заказник місцевого значення «Білолуцький» (450 га);
- Заказник загальнозоологічний місцевого значення «Лісова перлина» (3174 га);
- Заказник ландшафтний місцевого значення «Самсонівська заводь» (505,8888 га);
- Заказник ботанічний місцевого значення «Кленовий ліс» (308,8937 га);

- Геологічна пам'ятка природи «Кисилівські оголення» (5 га);
- Заказник загальнозоологічний місцевого значення «Сватівський» (3316 га);
- Лісовий заказник місцевого значення «Новіопсковський» (1186 га).

2.7. Стан здоров'я населення

Небезпечний рівень забруднення атмосфери є одним з основних факторів підвищення ризику смертності і захворюваності в містах з дуже сильним і сильним забрудненням атмосферного повітря. Вважається, що середній показник смертності населення в таких містах на 5-10% більше, ніж в містах з відносно чистим повітрям.

У свою чергу, недостатньо чиста питна вода і зміни в якості та режимі харчування ведуть до зростання кількості хвороб сечостатевої системи та системи травлення.

За останні 20 років для населення регіону збільшився ризик захворюваності на гіпертонічну і ішемічну хвороби, хронічний бронхіт, зросла кількість новоутворень і захворювань системи кровообігу. Відзначається невелике зниження захворюваності і смертності від інфекційних захворювань (до 2020 року), хвороб шкіри і органів дихання, однак ризик захворювання на туберкульоз з 1990 року в регіоні збільшився більш ніж у 3 рази.

Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом на туберкульоз за останні кілька років стабілізувалася у Луганській області та дещо знижується у Донецькій області (рис. 2.17), однак, через значне зменшення фінансування туберкульозних диспансерів та заходів на протидію та виявлення туберкульозу в країні у 2020 році спостерігається значне зменшення виявлення хворих на туберкульоз, що може призвести до спалаху цієї хвороби у майбутньому.

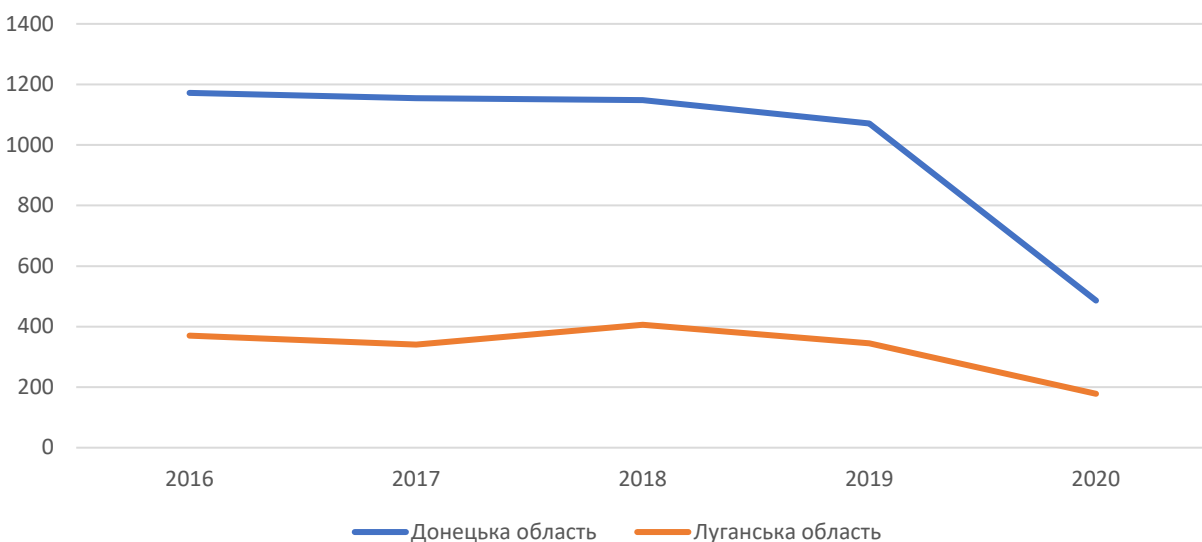

Рис. 2.17 - Динаміка захворюваності на туберкульоз в Донецькій та Луганській областях

У структурі первинної захворюваності основна питома вага припадає на хвороби органів дихання та системи кровообігу, захворювання сечостатевої системи та органів травлення.

В регіоні питома вага захворювань системи кровообігу зростає. Зростає також кількість хвороб сечостатевої системи, крові та кровотворних органів, органів травлення.

У процесі аналізу захворюваності звертає на себе увагу факт високої поширеності захворювань, які, в першу чергу, свідчать про збільшення патологій серед населення (рис. 2.18-2.19). Це є наслідком високого рівня техногенного навантаження і забруднення навколишнього середовища.

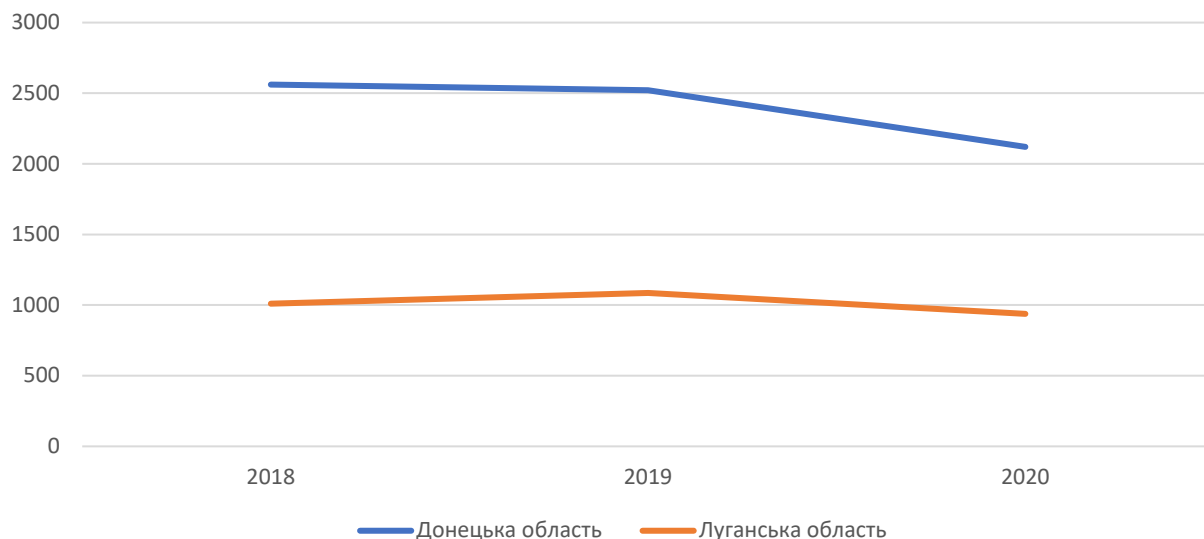

Рис. 2.18 – Динаміка захворюваності на злоякісні новоутворення

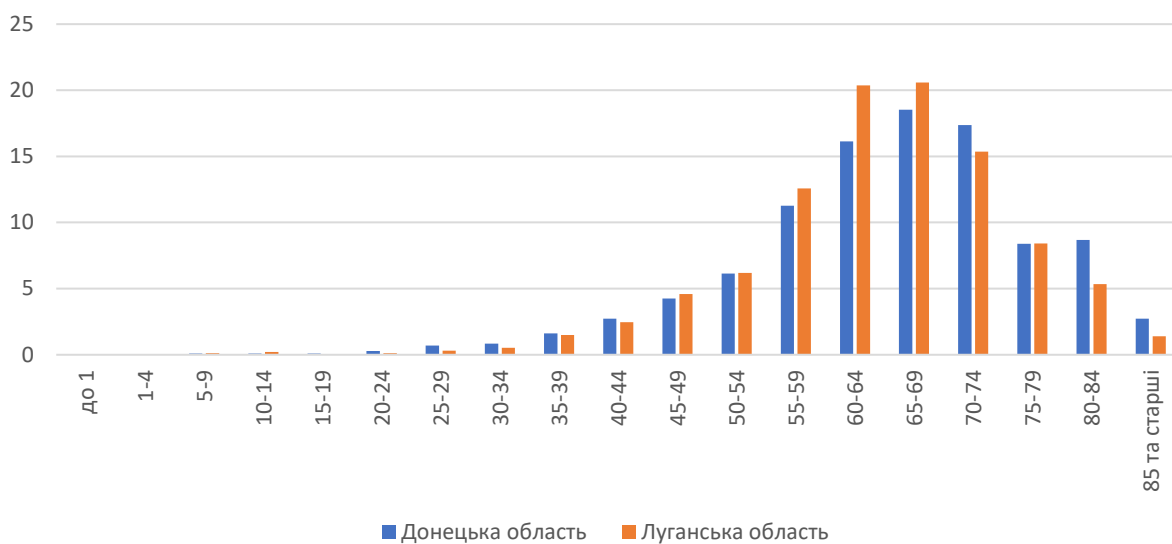

Рис. 2.19 – Захворюваність на злоякісні новоутворення за віковими групами в Донецькій та Луганській областях

З 1995 до 2019 року частка хвороб органів дихання зменшилася на третину, та, як наслідок, зменшувався ризик захворюваності органів дихання. В свою чергу, з 2020 року спостерігається різкий ріст захворюваності на коронавірусну інфекцію, що різко збільшує кількість хвороб органів дихання, системи кровообігу тощо, що в поєднанні із впливом забруднення довкілля на здоров'я населення може призвести до підвищення показників смертності від коронавірусної інфекції в регіоні.

Високі рівні первинної захворюваності спостерігаються в великих містах Донецької та Луганської областей: Краматорськ, Маріуполь, Слов'янськ, Авдіївка, Сіверодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне тощо.

Виконаний аналіз показує, що рівень захворюваності в регіоні хворобами, які прямо або опосередковано можуть мати відношення до забруднення навколишнього середовища, залишається тривалий час високим, а тенденцій до зниження захворюваності по чутливим групам населення не спостерігається.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ

Стратегія підготовлена для Донецької та Луганської областей для територій, що підконтрольні уряду України.

Оцінка стану довкілля, зміни клімату, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я проводилась на територіях підконтрольних уряду України в Донецькій та Луганській областях та наведена в розділі 2 цього документу.

Під час проведення стратегічної екологічної оцінки документу державного планування було здійснено комплексну оцінку ймовірного впливу реалізації Стратегії на довкілля для територій, що підконтрольні уряду України в Донецькій та Луганській областях відповідно до контрольного переліку. Комплексну оцінку ймовірного впливу реалізації Стратегії наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. - Оцінка ймовірного впливу планованої діяльності на довкілля для територій, що підконтрольні уряду України в Донецькій та Луганській областях

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
Атмосферне повітря				
Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел		■		■
Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел		■		■
Погіршення якості атмосферного повітря		■		■
Поява джерел неприємних запахів			■	
Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату			■	
Водні ресурси				
Збільшення обсягів скидів у поверхневі води	■			■
Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)		■		■
Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню			■	
Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод			■	

Поява загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)			■	
Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту		■		■
Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону			■	
Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод			■	
Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)	■			■
Забруднення підземних водоносних горизонтів	■			■
Відходи				
Збільшення кількості утворених чи накопичених відходів		■		■
Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?		■		■
Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження відходами		■		■
Утворення або накопичення радіоактивних відходів			■	
Земельні ресурси та ґрунти				
Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару	■			■
Будь-яке посилення вітрової ерозії ґрунтів			■	
Зміни в топографії	■			■
Біорізноманіття				
Зміни кількості видів рослин, тварин, їхньої чисельності або територіальному представництві			■	
Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому	■			■
Порушення або деградація середовищ існування диких видів тварин			■	
Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури			■	
Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель	■			■
Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями місцевих громад			■	
Населення та інфраструктура				

Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території	■			■
Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі	■			■
Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему. Зміни в структурі транспортних потоків	■			■
Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень	■			■
Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги	■			■
Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей			■	
Екологічне управління та моніторинг				
Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки			■	
Погіршення екологічного моніторингу			■	
Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження			■	
Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва		■		■

3.1. Ймовірний вплив на зміну клімату

Реалізація деяких ініціатив Стратегії може спричинити підвищення кількості парникових газів, що викидається в повітря регіону.

Наприклад, заходи із розвитку інфраструктури підтримки підприємництва, забезпечення доступу до програм фінансування, адаптації програми державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями до умов регіону, прискорення та зниження вартості підключення до мереж, створення Консорціумного фонду, введення прискореної амортизації як податкового стимулювання інвестицій, адаптування загальнодержавних та місцевих інструментів підтримки для створення та відновлення ланцюжків вартості, технічної підтримки зовнішньоекономічної діяльності, розвитку індустріальних парків тощо (далі - заходи, що спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату та передумов для розвитку приватного бізнесу), призведуть до підвищення енергоспоживання, відновлення виробництва енергії та продукції, збільшення парку автомобільної та спеціальної техніки тощо та, як наслідок, до збільшення викидів парникових газів із стаціонарних та пересувних джерел забруднення.

Заходи з розширення програми державної підтримки розвитку сільського господарства та переробної промисловості призведуть до підвищення рівня виробництва сільськогосподарської продукції, збільшення відходів сільськогосподарського

виробництва та збільшення викидів парникових газів із стаціонарних та пересувних джерел забруднення.

Заходи, спрямовані на відновлення авіасполучення та розвиток Маріупольського морського порту також сприятимуть підвищенню викидів парникових газів від пересувних джерел забруднення.

Реалізація вищенаведених заходів ймовірно спричинить підвищення викидів парникових газів в атмосферне повітря, в першу чергу діоксиду вуглецю, що може негативно вплинути на прискорення процесів зміни клімату.

3.2. Ймовірний вплив на повітря

Реалізація частини ініціатив Стратегії може спричинити підвищення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Донецькій та Луганській областях.

Так, заходи, що спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату та передумов для розвитку приватного бізнесу призведуть до підвищення енергоспоживання, відновлення виробництва енергії та продукції, збільшення парку автомобільної та спеціальної техніки тощо та, як наслідок, до збільшення викидів забруднюючих речовин із стаціонарних та пересувних джерел забруднення, зокрема оксидів азоту, діоксиду сірки, оксиду вуглецю, важких металів тощо.

Заходи з розширення програми державної підтримки розвитку сільського господарства та переробної промисловості призведуть до підвищення рівня виробництва сільськогосподарської продукції, збільшення відходів сільськогосподарського виробництва та збільшення викидів забруднюючих речовин із стаціонарних та пересувних джерел забруднення, в першу чергу аміаку.

Заходи, спрямовані на відновлення авіасполучення та розвиток Маріупольського морського порту також сприятимуть підвищенню викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення.

Реалізація вищенаведених заходів ймовірно спричинить підвищення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, що може негативно вплинути на якість атмосферного повітря в першу чергу в великих містах Донецької та Луганської областей та в містах розташування індустріальних парків.

3.3. Ймовірний вплив на поверхневі та підземні води

Реалізація частини ініціатив Стратегії може спричинити підвищення скидів забруднюючих речовин в поверхневі водні об'єкти в Донецькій та Луганській областях.

Наприклад, заходи, що спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату та передумов для розвитку приватного бізнесу призведуть до підвищення водоспоживання та водовідведення та, як наслідок, до збільшення забору води із поверхневих водних джерел та збільшення скидів забруднюючих речовин в поверхневі водні об'єкти.

Виконання заходу із відновлення та розбудови системи зрошення та меліоративних каналів призведе до підвищення забору води із поверхневих водних джерел.

Захід із забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області сприятиме підвищенню забору води із підземних водних джерел, в першу чергу на півдні Донецької та Луганської областей.

3.4. Ймовірний вплив на земельні ресурси та ґрунти

Виконання заходів Стратегії, що спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату та передумов для розвитку приватного бізнесу та заходів із створення сучасної транспортної інфраструктури, відновлення автошляхів регіону, створення автомобільного коридору «Маріуполь–Севєродонецьк», будівництва та модернізації залізничної інфраструктури у Донецькій та Луганській областях, будівництва клінічних лікарень, запуску видобутку природного газу на Юзівській ділянці у Донецькій області та видобутку метану з вугільних пластів призведуть до підвищення темпів будівельних робіт та робіт, пов'язаних з видобутком корисних копалин на території Донецької та Луганської областей та, як наслідок – до порушень, переміщення, ущільнення ґрунтового шару та змін в топографії.

Заходи із розвитку сучасного сільського господарства та відновлення та розбудови системи зрошення та меліоративних каналів в Донецькій та Луганській областях ймовірно призведуть до зміни в структурі земельного фонду, наприклад через збільшення частки сільськогосподарських земель, наприклад, пасовищ тощо.

3.5. Ймовірний вплив на природоохоронні території та об'єкти історико-культурної спадщини

Заходи Стратегії не передбачають впливу на природоохоронні території та об'єкти історико-культурної спадщини.

3.5. Ймовірний вплив на біологічне різноманіття

Заходи Стратегії не передбачають впливу на біологічне різноманіття Донецької та Луганської областей, однак незначний та короткостроковий вплив на біологічне різноманіття можливий через виконання заходів із підтримки сільськогосподарського виробництва, при здійсненні видобутку природного газу на Юзівській ділянці у Донецькій області, будівництві об'єктів транспортної інфраструктури.

3.7. Ймовірний вплив на соціально-економічні умови

Виконання заходів Стратегії, що спрямовані на створення сприятливого бізнес-клімату та передумов для розвитку приватного бізнесу ймовірно призведуть до змін в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення на територіях Донецької та Луганської областей, а також до змін стану забезпечення житлом.

Заходи із створення сучасної транспортної інфраструктури, відновлення автошляхів регіону, створення автомобільного коридору «Маріуполь–Северодонецьк», ліквідації «вузьких місць» в аграрній логістиці, будівництва та модернізації залізничної інфраструктури у Донецькій та Луганській областях, реформи системи приміського залізничного сполучення, відновлення авіасполучення, розвитку Маріупольського морського порту та розроблення та впровадження планів сталої міської мобільності призведуть до впливу на транспортну систему, змін в структурі транспортних потоків та вимагатимуть будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень.

Заходи із підвищення якості та енергоефективності старого житлового фонду та комунальних мереж та забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області призведуть до впливу на наявні комунальні послуги.

3.6. Ймовірний вплив на стан здоров'я населення

Виконання заходів Стратегії при дотриманні вимог природоохоронного та санітарного законодавства України не буде мати суттєвого негативного впливу на здоров'я населення регіону.

4. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА РИЗИКИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СТРАТЕГІЇ

Донбас є найбільш техногенно навантаженим регіоном України та Європи. На його території створена потужна інфраструктура, що включає підприємства гірничодобувної, металургійної та хімічної промисловості, енергетики та важкого машинобудування тощо. Висока концентрація промислового, сільськогосподарського виробництва, об'єктів транспортної інфраструктури в поєднанні зі значною щільністю населення створили значне навантаження на довкілля. Інтенсивна експлуатація природних ресурсів протягом тривалого часу призвела до того, що зміни торкнулися всіх компонентів навколишнього середовища Донбасу: клімату, атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів, ландшафтів, біорізноманіття тощо.

Підвищення середньої температури в усі сезони року, різки коливання температурного режиму та збільшення небезпечних природних явищ на сході України призводять до зростання загрози дезертифікації степів та сільськогосподарських земель, нестачі питної води, зниження продуктивності лісів в Донецькій та Луганській областях, затоплення прибережних частин та абразії морських берегів в Донецькій області тощо.

Агрокліматичні умови в Донецькій та Луганській областях сприяють зростанню теплолюбних сільськогосподарських культур, однак, при збереженні температурних тенденцій зміна клімату негативно вплине на виробництво сільськогосподарської продукції в регіоні.

Накопичення відходів є одним з найбільш вагомих факторів забруднення навколишнього середовища і негативного впливу на всі його компоненти. Інфільтрація видалених відходів, пилоутворення в процесі їх розміщення, вітрова та водна ерозії і міграція токсичних речовин призводять до забруднення підземних та поверхневих вод, атмосферного повітря, земельних ресурсів. Особливу небезпеку становлять накопичувачі промислових підприємств велика кількість яких розташована поблизу лінії розмежування, наприклад, накопичувачі Авдіївського коксохімічного заводу, ТОВ «Інкор і Ко», Бахмутського аграрного союзу, заводу Азовсталь тощо. Руйнування дамб цих об'єктів загрожує непоправними наслідками для природного середовища регіону.

Однією з основних причин деградації земель в регіоні є високе освоєння і розораність території, засолення та підтоплення земель шахтними водами, порушення природних ландшафтів, втрата органічних речовин та зменшення ґрунтового біорізноманіття. Інтенсивна сільськогосподарська діяльність та природно-кліматичні умови призводять до значної ерозії ґрунтів. За рівнем вітряної та водної ерозії регіон знаходиться на першому місці в Україні.

Однією із головних екологічних проблем сучасного Донбасу є вплив бойових дій на повітря, землі і ландшафти, рослинність, поверхневі і підземні води, наслідки бойових дій значно збільшують ризики виникнення аварійних ситуацій на промислових підприємствах і інфраструктурних об'єктах.

с При цьому, відключення від живлення вентиляційних систем призводило до промислових аварій, залпових викидів шахтних газів, включаючи метан і шкідливі домішки. Порушення електропостачання насосних станцій систем водовідведення шахтних вод в ряді випадків призвело до повного затоплення шахт, підтоплення прилеглих територій, засолення ґрунтів і забруднення підземних та поверхневих вод регіону. За даними Координатора проектів ОБСЄ в Україні на сьогодні в Донецькій та Луганській областях затоплюється 37 шахт.

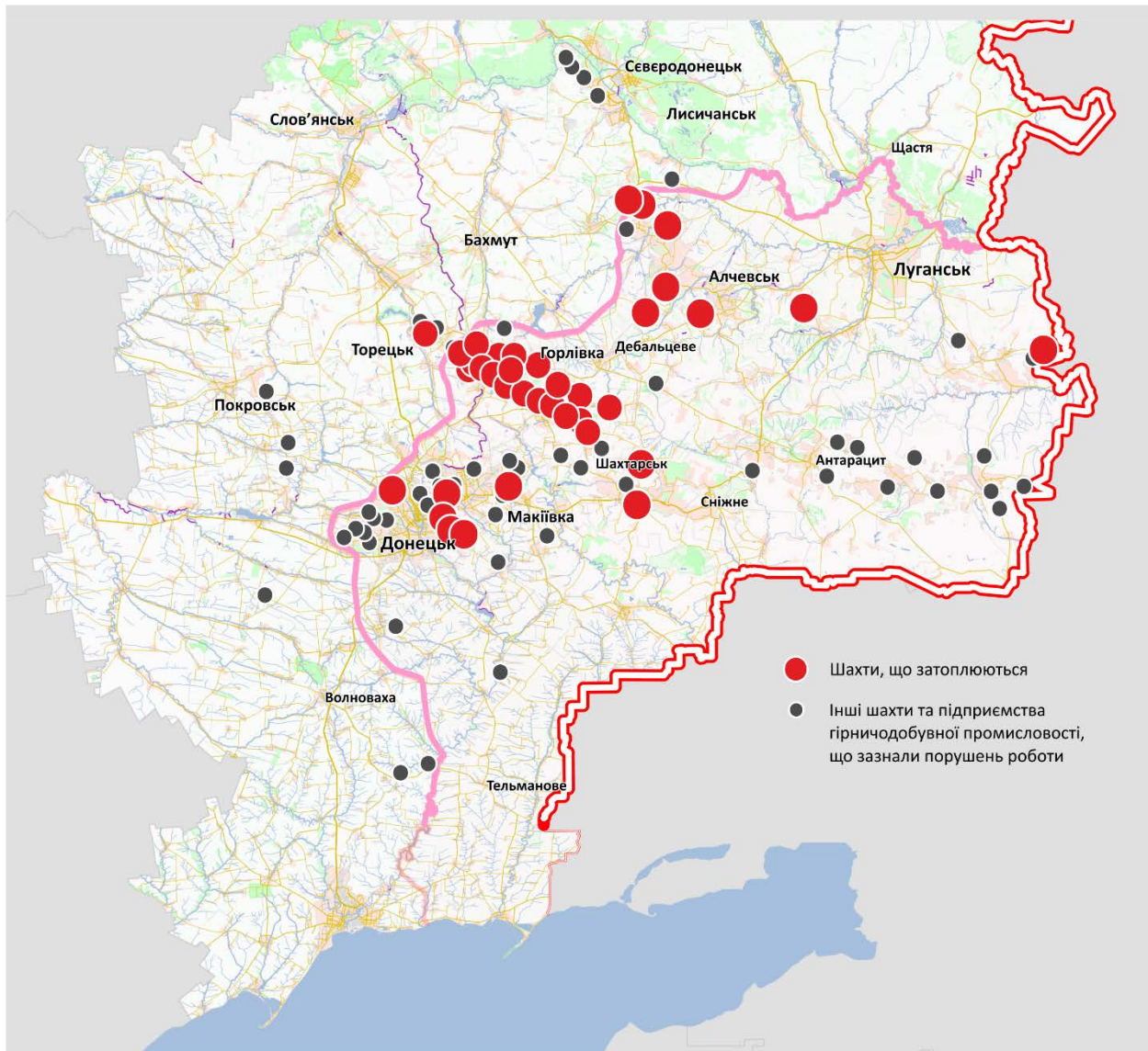

Рис. 4.1. - Гірничодобувні підприємства регіону, що постраждали внаслідок конфлікту

При затопленні шахт активізуються процеси накопичення метану та радону в підвалах житлових та виробничих приміщень, а також процеси просідання земної поверхні, що призводить до виводу з експлуатації будівель, споруд та комунікацій, в тому числі газопроводів, каналізаційних та водопровідних мереж тощо.

Карта гірничодобувних підприємств регіону [5], що постраждали внаслідок конфлікту наведена на рис. 4.1.

Використання земель, пошкоджених в результаті бойових дій, буде ускладнюватися необхідністю їх рекультивації через пошкодження ґрунтового покриву в результаті маневрів великої військової техніки та будівництва фортифікаційних споруд, необхідністю розмінування територій, видалення відходів та знешкодження боєприпасів.

Бойові дії на території Донецької та Луганської областей також призвели до забруднення земель і порушення ландшафтів природно-заповідного фонду. Постраждали території відділення Українського державного степового природного заповідника «Хомутовський степ», національних природних парків «Меотида» та «Святі гори», регіональних ландшафтних парків та заповідників «Донецький кряж», «Слов'янський курорт», «Краматорський», «Зуєвський», «Клебан-Бик», «Провальський степ», «Трьохізбенський степ», «Станично-Луганське». Численні об'єкти природно-заповідного фонду та Смарагдової мережі Донецької та Луганської областей постраждали від будівництва фортифікаційних споруд, вирубки лісових насаджень, лісових та степових пожеж.

5. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СТРАТЕГІЇ ТА ШЛЯХИ ВРАХУВАННЯ ТАКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ СТРАТЕГІЇ

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною, на що і орієнтувалися розробники Стратегії.

Крім того, відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019 від 30.09.2019) в документах державного планування має бути забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України. В разі порушення екологічних, санітарногігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності. Також Законом зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля».

Основними міжнародними правовими документами, ратифікованими Україною, що стосуються Стратегії, є:

- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату»;
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття»;
- Закон України «Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття»
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»;
- Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтною конвенції»;
- Закон України «Про приєднання України до Бернської Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ, існуючих в Європі».

Крім того, Стратегія орієнтована на виконання зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному рівні, зокрема:

- Директивою № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи;
- Директивою № 2004/107/ЄС про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні в атмосферному повітрі;
- Директивою № 2008/98/ЄС про відходи;
- Директивою № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003;
- Директивою № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС;
- Директивою № 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення;
- Директивою № 2009/147/ЄС про захист диких птахів;
- Директивою № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Стратегія відповідає засадам Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Загалом, відповідно до нормативно-правової бази України, Стратегія відповідає ряду зобов'язань:

- забезпечення пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;
- виконання заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля;
- проектне спрямування на збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;
- використання отриманих висновків моніторингу та комплексу охоронних заходів для виконання можливостей факторів позитивного впливу на охорону довкілля;
- формування динамічного урівноваженого стану довкілля, що забезпечуватиме екологічне, санітарно-безпечне середовище для життєдіяльності населення;
- забезпечення реалізації заходів, пов'язаних зі збереженням та поліпшенням стану поверхневих та підземних водних ресурсів, земельних ресурсів, у тому числі ПЗФ.
- забезпечення загальної доступності Програми та самого звіту СЕО відповідно до вимог Законів України «Про доступ публічної інформації» і «Про стратегічну екологічну оцінку» шляхом здійснення публікації у друкованих засобах масової

інформації та розміщення на офіційному вебсайті органу місцевого самоврядування.

Враховуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що Стратегія відповідає цілям екологічної політики, встановленим на національному та регіональному рівнях; враховує більшість з них і пропонує комплекс заходів, спрямованих на їх виконання.

6. НАСЛІДКИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ

Більшість заходів Стратегії мають комплексний вплив на довкілля, наприклад, заходи ініціатив «Створення сприятливого бізнес-клімату», «Фінансування та податкове стимулювання», «Розвиток ланцюжків вартості у промисловому виробництві» призведуть до зростання промислового виробництва, та, як наслідок, збільшення викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скидів в поверхневі водні об'єкти, підвищення інтенсивності використання водних ресурсів та земель тощо. З іншої сторони, за рахунок впровадження новітніх технологій зменшиться енергоємність та ресурсоемність виробництва, що призведе до зменшення викидів, скидів та використання природних ресурсів, збільшення надходжень до місцевих бюджетів надасть змогу використати фінансові ресурси на покращення стану довкілля на місцевому рівні.

Оцінка ймовірних наслідків виконання заходів Стратегії на зміну клімату, повітря, поверхневі та підземні води, земельні ресурси та ґрунти, природоохоронні території та об'єкти історико-культурної спадщини, біологічне різноманіття, соціально-економічні умови та стан здоров'я населення наведені в таблиці 6.1.

Таблиця 6.1. – Оцінка ймовірних наслідків виконання заходів Стратегії на довкілля

Назва заходів Стратегії	Ймовірний вплив ¹							
	Зміна клімату	Повітря	Поверхневі та підземні води	Земельні ресурси та ґрунти	Природоохоронні території та об'єкти історико-культурної спадщини	Біологічне різноманіття	Соціально-економічні умови	Стан здоров'я населення
Ініціатива: «Створення сприятливого бізнес-клімату»								
Запуск системи страхування воєнно-політичних ризиків в регіоні	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Забезпечення доступу до програм фінансування, в тому числі міжнародних	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■

¹ ■ – негативний вплив; ■ – позитивний вплив;

Адаптація програми державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями до умов регіону	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Прискорення та зниження вартості підключення до мереж	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Розумна дерегуляція та обмеження інспекційної діяльності	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Ініціатива: «Фінансування та податкове стимулювання»								
Створення Консорціумного фонду	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Зміна розщеплення податку на доходи фізичних осіб для територій, прилеглих до лінії розмежування	■	■	■	■	■	■	■	■
Введення прискореної амортизації як податкового стимулювання інвестицій	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Збільшення бюджетів участі та запровадження їх у всіх територіальних громадах Донецької та Луганської областей	■	■	■	■	■	■	■	■
Ініціатива: «Розвиток ланцюжків вартості у промисловому виробництві»								
Адаптування загальнодержавних та місцевих інструментів підтримки для створення та відновлення ланцюжків вартості	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Технічна підтримка зовнішньоекономічної діяльності	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Розвиток індустріальних парків	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■ ■
Ініціатива: «Розвиток сучасного сільського господарства»								
Відновлення та розбудова системи зрошення та меліоративних каналів			■	■		■	■	■
Розмінування територій та вирішення питання із правовим статусом ділянок під фортифікаційними спорудами				■			■	■
Розширення програми державної підтримки розвитку сільського господарства та переробної промисловості	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■	■	■	■	■
Відновлення сільськогосподарської інфраструктури	■ ■	■ ■	■ ■	■ ■			■	■
Ініціатива: «Відновлення та розвиток енергетики»								
Відновлення пошкодженого обладнання та ліквідація вузьких місць у передачі електроенергії	■ ■	■ ■	■ ■				■	■ ■
Стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел	■	■		■			■	■
Трансформація вугільних регіонів та пом'якшення її соціальних наслідків							■	
Запуск видобутку природного газу на Юзівській ділянці у Донецькій області та видобуток метану з вугільних пластів	■ ■	■ ■	■	■		■	■	■ ■
Ініціатива: «Створення сучасної транспортної інфраструктури»								

Відновлення автошляхів регіону, створення автомобільного коридору «Маріуполь–Северодонецьк», ліквідація «вузьких місць» в аграрній логістиці	■ ■	■ ■		■		■ ■	■	
Будівництво та модернізація залізничної інфраструктури у Донецькій та Луганській областях	■ ■	■ ■		■		■ ■	■	
Реформа системи приміського залізничного сполучення	■	■					■	
Відновлення авіасполучення	■	■		■			■	
Розвиток Маріупольського морського порту	■ ■	■ ■	■ ■	■			■	
Забезпечення всеосяжного доступу до широкосмугового інтернету							■	
Ініціатива: «Сприяння розвитку людського капіталу»								
Розширення ваучерних програм на навчання дорослих							■	
Переведення програм перепідготовки безробітних для потреб роботодавців на засади кооперації держави та бізнесу							■	
Врахування Державною службою зайнятості можливостей для трудової мобільності та дистанційної роботи							■	
Впровадження нових форм трудових відносин для підвищення гнучкості ринку праці та детінізації економіки							■	
Запровадження дуальної форми освіти у закладах ППТО, ФПО та ВО регіону							■	
Впровадження уроків підприємництва з початкової школи							■	
Ініціатива: «Якість життя людей»								
Запровадження низки ініціатив, покликаних підвищити рівень безпеки в регіоні							■	
Комплекс заходів з підвищення якості та енергоефективності старого житлового фонду та комунальних мереж	■	■	■	■			■	■
Забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області			■ ■				■	■
Доступність спроможних мереж надання медичних, освітніх, адміністративних та соціальних послуг у громадах на лінії розмежування та прикордонних з РФ територіях							■	■
Будівництво клінічних лікарень				■			■	■
Сприяння розвитку туристичного потенціалу регіону					■		■	
Розбудова ефективного врядування та форм прямої демократії в громадах Донецької та Луганської областей							■	
Ініціатива: «Покращення якості довкілля»								
Розроблення та впровадження планів сталої міської мобільності	■	■					■	■

Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля	■	■	■	■	■	■	■	■
Збирання та утилізація промислових та побутових відходів	■	■	■	■			■	■
Адаптація до зміни клімату та пом'якшення її наслідків, зменшення викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел	■	■	■	■	■	■	■	■
Підтримання рівня та очищення шахтних вод	■	■	■	■			■	■
Ініціатива: «Створення комунікаційної стратегії»								
Створення єдиної комунікаційної рамки та ефективної комунікації між державними інституціями та громадами							■	
Створення єдиного інформаційного центру							■	
Ініціатива: «Забезпечення безперешкодного доступу до українського інформаційного поля»								
Забезпечення всеосяжного доступу до інтернету як базової потреби людини							■	
Забезпечення доступу до українського теле- та радіопродукту, формування проєвропейської самоідентичності							■	
Ініціатива: «Підвищення рівня соціальної згуртованості»								
Формування толерантності та соціальної консолідації	■	■	■	■	■	■	■	■

Очікується, що виконання заходів Стратегії в короткостроковій перспективі може призвести до незначного негативного впливу на зміну клімату, повітря, поверхневі та підземні води, земельні ресурси та ґрунти, однак в середньостроковій (5 років) та довгостроковій перспективі (10-15 років) виконання заходів Стратегії призведе до зменшення викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, збільшення біологічного різноманіття, покращення стану поверхневих та підземних вод, земельних ресурсів та ґрунтів, збільшення природоохоронних територій та зменшення навантаження на довкілля в цілому.

Виконання заходів стратегії в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі матиме позитивні наслідки на соціально-економічні умови та стан здоров'я населення.

7. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ

7.1. Розробка та впровадження Планів сталої міської мобільності та зменшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел

Стратегією передбачено здійснення розробки та впровадження Планів сталої міської мобільності та зменшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел для великих міст Донецької та Луганської області згідно з Настановами з розробки та виконання плану сталої міської мобільності, що підготовані Європейською Комісією [21].

Виконання заходу призведе до суттєвого зменшення викидів забруднюючих речовин, рівня шуму, викидів парникових газів та енергоспоживання в містах Донецької та Луганської області завдяки:

- впровадженню сучасних методів планування та управління міським рухом для збільшення перевезень громадським транспортом та зменшення заторів на автошляхах;
- сприянню розвитку немоторизованих засобів пересування;
- заміни рухомого складу громадського транспорту на двигунах внутрішнього згорання на транспорт на електродвигунах, розвиток та реконструкція міського електричного транспорту, зокрема трамвайного та тролейбусного транспорту тощо.

7.2. Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля

Захід із розбудови регіональних систем моніторингу довкілля включений до Стратегії на виконання вимог Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» та Директиви 2004/107/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 грудня 2004 р. «Про миш'як, кадмій, ртуть, нікель та поліциклічні ароматичні вуглеводні в атмосферному повітрі», Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 р. «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» тощо.

Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля сприятиме:

- вдосконаленню управління якістю довкілля на регіональному рівні через інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень;
- посиленню контролю щодо забруднення довкілля;
- поліпшенню якості атмосферного повітря в зонах та агломераціях Донецької та Луганської області, якості поверхневих та ґрунтових вод, стану ґрунтів, показників біологічного різноманіття тощо;

- зменшенню негативного впливу на здоров'я та покращенню якості життя населення Донецької та Луганської областей.

7.3. Переробка та утилізація промислових та побутових відходів

Захід із розбудови регіональних систем управління побутовими та промисловими відходами включений до Стратегії на виконання вимог Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 р. «Про відходи та скасування деяких директив», Директиви 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. «Про захоронення відходів», Директиви 2006/21/ЄС Європейського парламенту та Ради від 15 березня 2006 р. «Про управління відходами видобувних підприємств, та якою вносяться зміни до Директиви 2004/35/ЄС» тощо.

Розбудова регіональних систем управління побутовими та промисловими відходами сприятиме:

- зменшенню обсягів утворення та збільшенню обсягу збирання, сортування, переробки та повторного використання побутових відходів, в тому числі збільшенню обсягів використання відходів як вторинних ресурсів для виробництва енергії;
- зменшенню обсягів утворення та збільшенню обсягу збирання, переробки та повторного використання промислових відходів, небезпечних відходів, відходів будівельно-ремонтних робіт, відходів виробництва продукції сільського господарства та специфічних видів відходів, зокрема відходів, накопичених до 1991 року;
- підвищенню безпеки місць зберігання відходів, зокрема накопичувачів промислових відходів, для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та транскордонного забруднення;
- збільшенню кількості робочих місць в сфері поводження з побутовими та промисловими відходами;
- зменшенню негативного впливу на довкілля та здоров'я населення та покращенню якості життя в Донецькій та Луганській областях.

7.4. Адаптація до зміни клімату та пом'якшення наслідків зміни клімату, зменшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел

Заход з адаптації до наслідків зміни клімату та пом'якшення зміни клімату включені до Стратегії з урахуванням цілей Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, Паризької угоди, політичних ініціатив Європейської Комісії «European Green Deal» тощо.

Впровадження заходів з адаптації до наслідків зміни клімату, пом'якшення зміни клімату та зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря сприятимуть:

- підвищенню стійкості сільськогосподарського виробництва до зміни клімату та врожайності сільськогосподарських культур за допомогою впровадження систем зрошення, використання стійких до зміни клімату посівних культур, відновлення лісосмуг;
- збільшенню обсягів заліснення та, як наслідок, виробництва деревини, зменшення втрат деревини через впровадження регіональних систем боротьби з лісовими пожежами, сповільнення процесів вітрової ерозії ґрунтів, збільшенню кількості та площі природно-заповідних територій та об'єктів Смарагдової мережі для підвищення абсорбції парникових газів тощо;
- розвитку виробництва більш дешевих відновлюваних або альтернативних видів енергії, зокрема, розвиток вітрової та водневої енергетики;
- зменшенню енергоспоживання за рахунок санації житлових, адміністративних та виробничих будівель;
- збереженню конкурентного доступу підприємств енергетичної, хімічної, металургійної галузей тощо до ринку ЄС та інших країн після введення податку на імпорт товарів з вуглецевим слідом;
- зменшенню викидів забруднюючих речовин та парникових газів від промисловості та, як наслідок, зменшенню негативного впливу на здоров'я та покращення якості життя населення Донецької та Луганської областей.

7.5. Підтримка рівня та очищення шахтних вод

Через затоплення низки шахт в Донецькій та Луганській областях є нагальна потреба розробки та впровадження Проектів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод.

Підтримка рівня шахтних вод та збереження або реконструкція систем їх очищення сприятиме:

- підвищенню безпеки житлових, адміністративних та виробничих будівель, транспортних, водопровідних, каналізаційних, газових, електричних мереж тощо через зменшення накопичування метану в підвальних приміщеннях та уповільнення процесів просідання земної поверхні;
- зменшенню площ підтоплення та засолення ґрунтів, в тому числі сільськогосподарських земель та земель природно-заповідного фонду та об'єктів Смарагдової мережі;
- підвищенню якості поверхневих та підземних вод, запобіганню виникнення надзвичайних ситуацій та транскордонного забруднення;
- зменшенню негативного впливу на здоров'я та покращення якості життя населення Донецької та Луганської областей через підвищення якості питних вод.

7.6. Інші заходи

Захід із зміни розщеплення податку на доходи фізичних осіб для територій, прилеглих до лінії розмежування сприятиме збільшенню фінансових надходжень в місцеві бюджети територіальних громад, що розташовані біля лінії розмежування. Захід сприятиме додатковому фінансуванню екологічних ініціатив та вирішенню екологічних проблем, накопичених через збройну агресію Російської Федерації на сході України, зокрема, поліпшенню ситуації із поводженням з відходами, розробленню та впровадженню регіональних та місцевих систем моніторингу довкілля, підтримці природно-заповідних територій місцевого значення та об'єктів Смарагдової мережі тощо.

Захід із збільшення бюджетів участі та запровадження їх у всіх територіальних громадах Донецької та Луганської областей та захід із формування толерантності та соціальної консолідації дозволить більш раціонально використовувати кошти місцевих бюджетів, зокрема на заходи з поліпшення якості довкілля.

Розмінування територій та вирішення питання із правовим статусом ділянок під фортифікаційними спорудами сприятиме відновленню ґрунтового покриття та ландшафтів земельних ділянок, що отримали пошкодження внаслідок збройної агресії Російської Федерації на сході України, утилізації відходів від бойових дій.

Виконання заходу із стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел підвищить виробництво більш чистої вітрової та сонячної електричної енергії, що позитивно вплине на обсяги викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря завдяки зменшенню використання викопного палива для виробництва енергії.

Реформа системи приміського залізничного сполучення позитивно вплине на обсяги викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря із пересувних джерел забруднення через перспективне зменшення використання приватного автомобільного транспорту.

Виконання комплексу заходів з підвищення якості та енергоефективності старого житлового фонду та комунальних мереж та заходу із забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області зменшить енергоспоживання будівель та втрати води при транспортуванні, що в свою чергу сприятиме зменшенню використання та видобутку викопного палива, викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря із стаціонарних джерел забруднення, зменшення забору води із поверхневих та підземних мереж, забезпеченню більш якісної очистки каналізаційних стоків тощо.

7.7. Заходи, що запропоновані за результатами проведення СЕО

Велика кількість шламонакопичувачів вуглезбагачувальних, хімічних та коксохімічних виробництв, що розташовані на території Донецької та Луганської областей справляють

значний негативний вплив на якість поверхневих та підземних вод, атмосферного повітря, ґрунтів та здоров'я населення за рахунок інфільтрації видалених відходів, пилоутворення, вітрової та водної ерозії та міграції токсичних речовин.

Особливу небезпеку становлять накопичувачі промислових підприємств, велика кількість яких розташована поблизу лінії розмежування. Руйнування дамб цих об'єктів загрожує непоправними наслідками для природного середовища регіону.

За результатами проведення СЕО пропонується включити до Стратегії заходи з розробки та впровадження проєктів рекультивації накопичувачів промислових відходів, зокрема, накопичувачів ВАТ «Лисичанський содовий завод» та ТОВ «Рубіжанський краситель» в Луганській області.

Недостатнє фінансування та ускладнення охорони лісів і сільськогосподарських угідь від пожеж, зміна структури і практики землекористування зумовили поступове зростання середньої площі лісових та трав'яних пожеж, що призводить до збільшення викидів забруднюючих речовин та парникових газів в атмосферне повітря, зменшення біорізноманіття, суттєво впливає на території природно-заповідного фонду та об'єкти Смарагдової мережі. Пожежна небезпека в регіоні не тільки зберігається, але посилюється зі збільшенням сухості клімату.

За результатами проведення СЕО пропонується включити до Стратегії заходи з розробки та впровадження регіональних систем реагування на лісові пожежі.

8. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ

У процесі здійснення СЕО було розглянуто наступні альтернативи:

- **Альтернатива 1: Незатвердження проекту Стратегії.**
Заходи з покращення стану довкілля будуть здійснюватися без чітко визначеного плану, яким передбачено цілі та завдання з покращення стану довкілля. Це призведе до збереження негативних тенденцій, що сформувалися в Донецькій та Луганській областях щодо стану довкілля та здоров'я населення. Такий сценарій не відповідає пріоритетам державної екологічної політики.
- **Альтернатива 2: Затвердження проекту Стратегії в цілому.**
Заходи з покращення стану довкілля будуть здійснюватися відповідно до стратегічних цілей та завдань, визначених у Стратегії. Це призведе до зміни частини негативних тенденцій щодо стану довкілля та здоров'я населення, що сформувалися у регіоні. Такий сценарій відповідає пріоритетам державної екологічної політики.
- **Альтернатива 3: Затвердження проекту Стратегії з урахуванням змін, що запропоновані за результатами проведення СЕО.**
Заходи з покращення стану довкілля будуть здійснюватися відповідно до стратегічних цілей та завдань, визначених у Стратегії. В Стратегію будуть включені додаткові заходи, що запропоновані в розділі 7.7 цього документу. Це призведе до зміни негативних тенденцій щодо стану довкілля та здоров'я населення, що сформувалися у регіоні. Такий сценарій відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

Оцінка ймовірного впливу на довкілля та стан здоров'я населення у середньо- та довгостроковій перспективі відповідно до контрольного переліку за альтернативними варіантами наведена у таблиці 8.1.

Для здійснення стратегічної екологічної оцінки використовувались методи, які передбачали:

- збір та аналіз інформації про поточний стан складових довкілля, включаючи значення ключових екологічних показників;
- проведення аналізу слабких та сильних сторін проекту Стратегії з точки зору екологічної ситуації;
- проведення консультацій з громадськістю щодо екологічних цілей;
- визначення можливих чинників змін антропогенного та природного характеру;
- проведення оцінки впливу виконання заходів Стратегії на складові довкілля та на стан здоров'я населення.

Однією з основних проблем у ході виконання стратегічної екологічної оцінки є обмеженість статистичної інформації для аналізу, зокрема статистичної інформації щодо викидів забруднюючих речовин та парникових газів в атмосферне повітря від пересувних

джерел забруднення, кількості та типу автомобільного транспорту та двигунів, даних моніторингу атмосферного повітря в Луганській області тощо. З 2018 року відсутня статистика захворювань населення по хворобам органів дихання та системи кровообігу, захворюванням сечостатевої системи, органів травлення тощо, що значно ускладнює збір інформації та підготовку звіту про стратегічну екологічну оцінку.

Таблиця 8.1. - Оцінка ймовірного впливу планованої діяльності на довкілля для територій, що підконтрольні уряду України в Донецькій та Луганській областях

Напрямок	Оцінка у середньо- та довгостроковій перспективі ²		
	Незатвердження проекту Стратегії	Затвердження проекту Стратегії	Затвердження проекту Стратегії з урахуванням змін за результатами проведення СЕО
Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел	■	■	■
Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел	■	■	■
Погіршення якості атмосферного повітря	■	■	■
Поява джерел неприємних запахів	■	■	■
Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату	■	■	■
Збільшення обсягів скидів у поверхневі води	■	■	■
Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)	■	■ ■	■
Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню	■	■	■
Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод	■	■	■
Поява загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)	■	■	■
Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту	■	■	■

² ■ – так ■ - ні

Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону	■	■	■
Зміни напрямку або швидкості потоків підземних вод	■	■	■
Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)	■	■	■
Забруднення підземних водоносних горизонтів	■	■	■
Збільшення кількості утворених чи накопичених відходів	■	■	■
Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?	■	■	■
Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження відходами	■	■	■
Утворення або накопичення радіоактивних відходів	■	■	■
Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару	■	■	■
Будь-яке посилення вітрової ерозії ґрунтів	■	■	■
Зміни в топографії	■	■	■
Зміни кількості видів рослин, тварин, їхньої чисельності або територіальному представництві	■	■	■
Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому	■	■	■
Порушення або деградація середовищ існування диких видів тварин	■	■	■
Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури	■	■	■
Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель	■	■	■
Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями місцевих громад	■	■	■
Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території	■	■	■
Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі	■	■	■
Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему. Зміни в структурі транспортних потоків	■	■	■
Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень	■	■	■
Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги	■	■	■

Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей	■	■	■
Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки	■	■	■
Погіршення екологічного моніторингу	■	■	■
Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження	■	■	■
Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва	■	■	■

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Стратегії з урахуванням змін, що запропоновані за результатами проведення стратегічної екологічної оцінки.

9. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ

Моніторинг наслідків виконання заходів Стратегії здійснюється з метою виявлення можливих негативних тенденцій, що виникають під час виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, забезпечення здійснення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування, а також у разі виявлення негативних наслідків, не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку та вжиття заходів для їх усунення.

Замовник проводить моніторинг наслідків виконання заходів Стратегії в Донецькій та Луганській областях один раз на рік за наступними рекомендованими показниками:

- Обсяги викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Валовий регіональний продукт на 1 т викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Обсяги викидів діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Валовий регіональний продукт на 1 т викидів діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Обсяги викидів метану від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Обсяги викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Валовий регіональний продукт на 1 т викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря;
- Обсяги забруднених стічних вод, що скидаються у поверхневі водойми;
- Обсяги втрат води при транспортуванні;
- Співвідношення обсягу утилізованих відходів до обсягу видалених відходів у спеціально відведені місця та об'єкти;
- Площа земель природно-заповідного фонду;
- Кількість об'єктів Смарагдової мережі;
- Кількість розроблених проєктів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод;
- Кількість впроваджених проєктів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод;
- Обсяг електричної та теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії;
- Кількість автоматизованих пунктів спостережень за станом атмосферного повітря;

- Кількість автоматизованих пунктів спостережень за станом поверхневих вод;
- Рівень смертності;
- Рівень народжуваності;
- Очікувана тривалість життя при народженні.

Для проведення моніторингу можуть бути використані як існуючі засоби та методи, так і спеціально удосконалені для цілей СЕО інструменти. Замовник може залучати до моніторингу представників центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, науковців, громадськість тощо. Кількість індикаторів може бути розширено шляхом включення додаткових показників відповідно до запитів або умов реалізації Стратегії.

Результати моніторингу замовник оприлюднює на власному офіційному веб-сайті один раз на рік протягом строку дії документа державного планування та через рік після закінчення такого строку.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості та доведені до відома природоохоронних органів і органів охорони здоров'я.

В разі погіршення будь-якого з показників, замовник забезпечує аналіз причин погіршення та наслідків такого погіршення та, в разі необхідності, ініціює внесення змін до Стратегії з ціллю покращення значення показника та/або вживає інших заходів для усунення причин погіршення.

10. ОПИС ЙМОВІРНИХ ТРАНСКОРДОННИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ

Україна потерпає від збройної агресії Російської Федерації на своєму східному кордоні, що унеможлиблює реалізацію оцінки транскордонних наслідків та проведення транскордонних консультацій з цією державою, через що у рамках проведення стратегічної екологічної оцінки Стратегії не передбачається оцінка транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі наслідків для здоров'я населення.

11. РЕЗЮМЕ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Відновлення територіальної цілісності країни, деокупація та реінтеграція тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях є одною з ключових стратегічних задач, що стоїть перед Україною в найближчі роки.

Розбудова нової сучасної конкурентоспроможної економіки на сході країни та створення додаткового поштовху для розвитку Донецької та Луганської областей є передумовою для поступової реінтеграції тимчасово окупованих територій до єдиного конституційного простору України. Основою безпечної реінтеграції має стати безпека та добробут кожної людини, що проживає в регіоні, створення умов, що забезпечать нові можливості для розвитку, комфортного та стабільного проживання в регіоні з чистим повітрям, високим рівнем освіти, соціального та медичного забезпечення тощо, що і є головною метою Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року.

Заходи, запропоновані у Стратегії, відповідають на виклики та сприяють вирішенню проблем регіону, що мають комплексний характер, тож частина заходів Стратегії сприятимуть вирішенню одразу кількох задач, в тому числі задач із запобігання екологічним лихам та задач із покращення стану довкілля в регіоні.

Донбас є найбільш техногенно навантаженим регіоном України та Європи. На його території створена потужна інфраструктура, що включає підприємства гірничодобувної, металургійної та хімічної промисловості, енергетики та важкого машинобудування тощо. Висока концентрація промислового, сільськогосподарського виробництва, об'єктів транспортної інфраструктури в поєднанні зі значною щільністю населення створили значне навантаження на довкілля. Інтенсивна експлуатація природних ресурсів протягом тривалого часу призвела до того, що зміни торкнулися всіх компонентів навколишнього середовища Донбасу: клімату, атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів, ландшафтів, біорізноманіття тощо.

Однією із головних екологічних проблем сучасного Донбасу є вплив бойових дій на повітря, землі і ландшафти, рослинність, поверхневі і підземні води, наслідки бойових дій значно збільшують ризики виникнення аварійних ситуацій на промислових підприємствах і інфраструктурних об'єктах.

Більшість заходів Стратегії мають комплексний вплив на довкілля, наприклад, заходи ініціатив «Створення сприятливого бізнес-клімату», «Фінансування та податкове стимулювання», «Розвиток ланцюжків вартості у промисловому виробництві» призведуть до зростання промислового виробництва, та, як наслідок, збільшення викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скидів в поверхневі водні об'єкти, підвищення інтенсивності використання водних ресурсів та земель тощо. З іншої сторони, за рахунок впровадження новітніх технологій зменшиться енергоємність та ресурсоємність виробництва, що призведе до зменшення викидів, скидів та використання природних

ресурсів, збільшення надходжень до місцевих бюджетів надасть змогу використати фінансові ресурси на покращення стану довкілля на місцевому рівні.

Очікується, що виконання заходів Стратегії в короткостроковій перспективі може призвести до незначного негативного впливу на зміну клімату, повітря, поверхневі та підземні води, земельні ресурси та ґрунти, однак в середньостроковій (5 років) та довгостроковій перспективі (10-15 років) виконання заходів Стратегії призведе до зменшення викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, покращення стану біологічного різноманіття, поверхневих та підземних вод, земельних ресурсів та ґрунтів, збільшення природоохоронних територій та зменшення навантаження на довкілля в цілому.

Виконання заходів стратегії в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі матиме позитивні наслідки на Довкілля регіону, соціально-економічні умови та стан здоров'я населення.

За результатами проведення СЕО пропонується включити до Стратегії заходи з розробки та впровадження проєктів рекультивації накопичувачів промислових відходів, зокрема, накопичувачів ВАТ «Лисичанський содовий завод» та ТОВ «Рубіжанський краситель» в Луганській області та заходи з розробки та впровадження регіональних систем реагування на лісові пожежі, що сприятиме покращенню якості довкілля та зменшенню екологічних ризиків у регіоні.

Враховуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що Стратегія відповідає цілям екологічної політики, встановленим на національному та регіональному рівнях, враховує більшість з них і пропонує комплекс заходів, спрямованих на їх досягнення.

ПОСИЛАННЯ

1. Статистичний збірник «Довкілля України за 2019 рік». [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/img/pdf.gif
2. Валовий регіональний продукт в Україні у 2004-2019 рр. [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vrp/vrp2019_u.xls
3. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України. [Електронний ресурс] // Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/362581>
4. П'ять років бойових дій на сході України: Екологічні аспекти у інфографіці. [Електронний ресурс] // Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/445369>
5. Інформаційна система довкілля Донбасу (DEIS). [Електронний ресурс] // Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. – 2016-2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://deis.menr.gov.ua/>
6. Хвостосховища Донбасу. [Електронний ресурс] // Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/456847>
7. Стан басейну Сіверського Дінця та фактори впливу в умовах військових дій. Технічний звіт. [Електронний ресурс] // Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://deis.menr.gov.ua/lib/files/419462.pdf>
8. Звіт про результати вивчення екологічної ситуації на території Донецької та Луганської області. [Електронний ресурс] // Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Міністерства екології та природних ресурсів України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://deis.menr.gov.ua/lib/files/zvitrv.pdf>
9. Звіт з комплексного аналізу стану навколишнього природного середовища та план моніторингу забруднення Донецької та Луганської областей. [Електронний ресурс] // ПРООН. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://deis.menr.gov.ua/lib/files/rpp-report-1-climate-action.pdf>
10. Інформаційний звіт з інвентаризації викидів забруднюючих речовин для подання до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані за 2019 рік. [Електронний ресурс] // Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://webdab01.umweltbundesamt.at/download/submissions2021/UA_IIR2021.zip?cgiproxy_skip=1

11. Національний звіт з інвентаризації викидів парникових газів для подання до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату за 2019 рік. [Електронний ресурс] // Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zmina_klimaty/Kadastr_2021/Ukraine_NIR_2021_draft.pdf
12. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2019 році. [Електронний ресурс] // Донецька обласна державна адміністрація. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://ecology.donoda.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/РЕГІОНАЛЬНА-ДОПОВІДЬ-2019.pdf>.
13. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2018 році. [Електронний ресурс] // Донецька обласна державна адміністрація. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://ecology.donoda.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/РЕГІОНАЛЬНА-ДОПОВІДЬ-2018.pdf>.
14. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2017 році. [Електронний ресурс] // Донецька обласна державна адміністрація. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://ecology.donoda.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/РЕГІОНАЛЬНА-ДОПОВІДЬ-2017.pdf>.
15. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Луганській області у 2019 році. [Електронний ресурс] // Луганська обласна державна адміністрація. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eco-lugansk.gov.ua/images/docs/Dopovid_pro_stan_navkolushnogo_prurud_seredov/Regionalna_dopovid_2019.pdf.
16. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Луганській області у 2018 році. [Електронний ресурс] // Луганська обласна державна адміністрація. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eco-lugansk.gov.ua/images/docs/Dopovid_pro_stan_navkolushnogo_prurud_seredov/Regionalna_dopovid_2018.pdf.
17. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Луганській області у 2017 році. [Електронний ресурс] // Луганська обласна державна адміністрація. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eco-lugansk.gov.ua/images/docs/Dopovid_pro_stan_navkolushnogo_prurud_seredov/Regionalna_dopovid_2017.pdf.
18. Керівництво ЄМЕП/ЄЕА по інвентаризації викидів. [Електронний ресурс] // Європейське екологічне агентство. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eea.europa.eu/ru/publications/rukovodstvo-emep-eaos-po-inventarizaciivybrosov-2019>

19. Наказ Державної служби статистики України №405 від 18 грудня 2019 року «Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 2-ТП (повітря)(річна) «Звіт про викиди забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів». [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2019/405/405_2019.htm.
20. Наказ Державної служби статистики України №454 від 31 грудня 2019 року про затвердження Методологічних положень з організації державного статистичного спостереження щодо викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів. [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2019/454/454_2019.htm.
21. Настанови. Розробка та виконання плану сталої міської мобільності. [Електронний ресурс] // Європейська Комісія. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eltis.org/sites/default/files/sump_guidelines_ukr_.pdf

Відповідальний
виконавець:

Д.Г. Аверін,
експерт в галузі екологічної
безпеки та моніторингу довкілля